

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

ZBO-VERANTWOORDING 2008

Definitieve versie

Amsterdam, 13 maart 2009

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING.....	4
	<i>Leeswijzer.....</i>	5
2	TOEZICHT	6
2.1	Belangrijkste ontwikkelingen en resultaten.....	6
2.1.1	<i>2008 in het teken van de financiële crisis.....</i>	6
2.1.2	<i>Resultaten toezicht DNB.....</i>	8
2.2	Bankwezen.....	12
2.2.1	<i>Financiële positie</i>	12
2.2.2	<i>Ontwikkelingen op de spaarmarkt.....</i>	14
2.2.3	<i>Bazel II en Bazels Comité.....</i>	14
2.2.4	<i>Fair value accounting.....</i>	15
2.2.5	<i>Fortis en ABN AMRO.....</i>	16
2.2.6	<i>Steunmaatregelen</i>	17
2.2.7	<i>Noodregelingen Landsbanki (Icesave) en Indover.....</i>	18
2.2.8	<i>Afwikkeling faillissement Van der Hoop</i>	20
2.3	Verzekeringsmaatschappijen	20
2.3.1	<i>Financiële positie</i>	21
2.3.2	<i>Zorgverzekeraars</i>	21
2.3.3	<i>Solvency II.....</i>	22
2.3.4	<i>Toezicht op herverzekeraars</i>	23
2.3.5	<i>Beleggingsverzekeringen</i>	23
2.3.6	<i>Pensioenverzekeringen</i>	24
2.3.7	<i>Onderzoek Alternative Risk Transfer (ART).....</i>	24
2.3.8	<i>Interne modellen.....</i>	24
2.3.9	<i>Modernisering rapportagekader.....</i>	25
2.3.10	<i>Self-assessment integrale bedrijfsvoering.....</i>	25
2.3.11	<i>Onderzoek naar inkomens- en verzuimverzekeringen.....</i>	26
2.4	Pensioenfondsen.....	26
2.4.1	<i>Financiële positie</i>	28
2.4.2	<i>Kredietcrisis en (volledig) herverzekerde pensioenfondsen</i>	29
2.4.3	<i>Continuïteitsanalyses.....</i>	30
2.4.4	<i>Toeslaglabel.....</i>	30
2.4.5	<i>Pension fund governance.....</i>	30
2.4.6	<i>Extern vermogensbeheer</i>	31
2.4.7	<i>Integriteitrisico 's bij pensioenfondsen</i>	31
2.4.8	<i>Complexe financiële producten.....</i>	32
2.4.9	<i>Samenwerking, fusies en uitbesteding</i>	32
2.4.10	<i>Algemene pensioeninstelling en Europese markt voor pensioenuitvoering</i>	33

2.5	Overige instellingen.....	34
2.5.1	<i>Trust- en geldtransactiekantoren</i>	34
2.5.2	<i>Beleggingsinstellingen en -onderneingen</i>	34
2.6	Integriteittoezicht	35
2.7	Markttoetreding	36
2.7.1	<i>Inschrijvingen in de registers</i>	36
2.7.2	<i>Verklaring van geen bezwaar</i>	37
2.7.3	<i>Toetsing beleidsbepalers</i>	38
2.8	Handhaving en interventie	38
2.8.1	<i>Formele maatregelen bij onder toezicht staande instellingen</i>	38
2.8.2	<i>Handhaving ten aanzien van illegale instellingen</i>	39
2.8.3	<i>Meldingen op grond van de Sanctiewet</i>	40
2.8.4	<i>Bezwaar- en beroepsprocedures</i>	41
2.9	Ontwikkelingen in wet- en regelgeving en toezichtmethodiek.....	42
2.9.1	<i>Spoedwet in het kader van financiële stabiliteit</i>	42
2.9.2	<i>Toezicht op gedekte obligaties</i>	42
2.9.3	<i>Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme</i>	43
2.9.4	<i>Externe evaluatie DNB toezicht</i>	43
2.9.5	<i>Duisenberg School of Finance</i>	43
2.10	Kosten en financiering.....	44
2.10.1	<i>Toezichtkosten</i>	44
2.10.2	<i>Financiering toezichtkosten</i>	44
3	EXPORTKREDIET- EN INVESTERINGSVERZEKERING	50
3.1	Resultaten.....	50
3.2	Inspanningen en kosten	51
	ACCOUNTANTSVERKLARING	52
BIJLAGE 1	BEDRIJFSVOERING	54
BIJLAGE 2	GRONDSLAGEN KOSTENTOEREKENING.....	55
BIJLAGE 3	KOSTEN TOEZICHTACTIVITEITEN	59

1 INLEIDING

DNB houdt als zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) prudentieel toezicht op financiële instellingen en adviseerde tot en met 2008 de Minister van Financiën over de exportkrediet- en investeringsverzekering (EKV). De verantwoording 2008 over de ZBO-taken van DNB omvat de bereikte resultaten en de daarvoor gemaakte kosten.

Het toezicht van DNB stond in het verslagjaar vooral in het teken van de kredietcrisis. De kredietcrisis, begonnen in de zomer van 2007, breidde zich vorig jaar schoksgewijs in alle hevigheid uit. Door de opeenstapeling van afwaarderingen, fundingproblemen en afnemend vertrouwen in financiële instellingen dreigden zelfs in de kern gezonde banken en verzekeraars in de problemen te raken. Tegelijkertijd raakten veel pensioenfondsen in een situatie van een reserve- of dekkingstekort. Deze ontwikkelingen noodzaakten het Ministerie van Financiën en DNB tot snel ingrijpen om de financiële stabiliteit te waarborgen. Hiervoor moesten vooral in de tweede helft van 2008 grote inspanningen worden verricht, waardoor de druk op de organisatie en haar werknemers is toegenomen.

Uiteraard geeft de kredietcrisis aanleiding om ook het toezicht aan een kritische blik te onderwerpen. De kredietcrisis stelt het toezicht voor nieuwe uitdagingen. In het verslagjaar heeft DNB samen met andere toezichthouders en centrale banken de eerste lessen uit de crisis getrokken. DNB werkt binnen de internationale toezichtgemeenschap actief mee aan nieuw beleid in antwoord op de crisis. Nieuwe initiatieven en maatregelen zullen de komende jaren hun beslag krijgen in de organisatie en uitvoering van het toezicht.

De totale toezichtkosten in 2008 waren EUR 17,0 miljoen lager dan begroot (EUR 98,3 miljoen). Deze onderschrijding is toe te schrijven aan lagere pensioenlasten op grond van RJ271 (zie paragraaf 2.10 voor een verdere toelichting). Onderstaande tabel toont de verdeling van de toezichtkosten over de sectoren.

Kosten en financiering toezicht

EUR miljoen

	Realisatie 2008	Begroting 2008	Verschil	Realisatie 2007	Realisatie 2006
Banken ¹	35,04	39,61	-4,58	45,21	35,82
Pensioenfondsen	17,15	22,23	-5,08	21,38	20,19
Verzekeraars ²	20,97	26,60	-5,63	25,16	24,94
Overige instellingen	7,60	9,20	-1,60	9,79	8,80
WID MOT Sanctiewet	0,35	0,62	-0,27	0,72	0,65
FEC-eenheid ³	0,14	0,00	0,14	0,00	0,00
Totaal toezichtkosten	81,24	98,27	-17,03	102,26	90,39
Bijdrage instellingen	58,74	77,81	-19,06	84,94	75,59
Gemiddeld aantal fte's ⁴	642	675	-33	657	637

¹ Banken inclusief Electronische geldinstellingen en overige kredietinstellingen (niet-banken).

² Inclusief kosten zorgverzekeraars ad EUR 3,7 miljoen (begroot EUR 4,8 miljoen) en exclusief bijdrage aan Stichting Vie d'Or ad EUR 8,5 miljoen.

³ Aanloopkosten inrichting nieuwe FEC-eenheid. Kosten worden met overheid verrekend.

⁴ Direct personeel plus toegerekende ondersteuning; fte's 2006 gecorrigeerd voor systeemwijziging in 2007.

De kosten voor de bijdrage van DNB aan de exporkrediet- en investeringsverzekeringsfaciliteiten (EKV) van de Staat bedroegen EUR 0,3 miljoen (begroot EUR 1,3 miljoen). DNB heeft haar EKV-taken voor 1 april 2008 overgedragen aan Financiën en gedeeltelijk aan Atradius. Dit was enkele maanden eerder dan voorzien.

Leeswijzer

Deze verantwoording begint met de toezichttaak (hoofdstuk 2) en vervolgt met de taak van DNB als risk manager voor EKV (hoofdstuk 3). Daarna volgt de accountantsverklaring. Bijlage 1 geeft een toelichting op de bedrijfsvoering van DNB, bijlage 2 biedt een beschrijving van de gehanteerde grondslagen voor de kostentoerekening en de heffingsystematiek en bijlage 3 omvat een overzicht van de kosten van toezichtactiviteiten. Een toelichting van de governance, risicobeheersing, doelmatigheid en rechtmatigheid van DNB in 2008 is opgenomen in paragraaf 8.3 van het Jaarverslag 2008 van DNB.

2 TOEZICHT

2.1 Belangrijkste ontwikkelingen en resultaten

2.1.1 2008 in het teken van de financiële crisis

De financiële crisis, begonnen in de zomer van 2007, breidde zich in 2008 schoksgewijs in alle hevigheid uit tot de grootste crisis die zich in de naoorlogse jaren in het Westerse financiële systeem heeft voorgedaan (zie hoofdstuk 1 van het Jaarverslag 2008 van DNB).

Ook in Nederland dreigden fundamenteel gezonde instellingen het slachtoffer te worden van de ontwikkelingen. Afwaarderingen van tot voorheen ongekende omvang vonden plaats, terwijl bij sommige instellingen ook de korte termijn financiering in gevaar dreigde te komen. Dit noodzaakte het Ministerie van Financiën en DNB tot snel ingrijpen om de financiële stabiliteit te waarborgen; zij zagen zich geplaatst voor situaties die zich in Nederland niet eerder in deze hevigheid hebben voorgedaan. De steunoperatie aan Fortis, die leidde tot de overname van Fortis Nederland en daarmee ABN AMRO, is hiervoor exemplarisch. Tevens werd de garantie op deposito's voor minimaal een jaar opgetrokken naar EUR 100.000 en stelde de overheid in eerste instantie EUR 20 miljard beschikbaar om het eigen vermogen van in de kern gezonde financiële instellingen te versterken. ING, SNS Reaal en Aegon hebben tot op heden van deze faciliteit gebruik gemaakt, mede omdat de markten in deze tijden van stress meer verlangen in termen van solvabiliteit dan de formele prudentiële vereisten. Met de steun aan Aegon werd voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis, uit hoofde van financiële stabiliteit, kapitaalsteun door de overheid aan een verzekeraar nodig geacht. Om de private financiering van financiële instellingen weer op gang te krijgen heeft de overheid zich bereid verklaard tot het garanderen van nieuw uit te geven middellang schuldpapier door banken tot een bedrag van (in eerste instantie) EUR 200 miljard. In het verslagjaar hebben Leaseplan en NIBC hiervan gebruik gemaakt. Eind januari 2009 heeft de Nederlandse Staat tevens een back-up faciliteit aan ING verleend met betrekking tot de gesecuritiseerde hypotheekportefeuille van de bank.

In het geweld van de financiële crisis viel de IJslandse bank Landsbanki om en nam daarbij het Nederlandse bijkantoor (Icesave) in haar kielzog mee. Ook Indover Bank, een kleine bank gericht op de zakelijke markt, werd door de kredietcrisis getroffen. Voor de rekeninghouders van deze banken is het Nederlandse depositogarantiestelsel in werking gesteld.

De pensioenfondsen zijn al vroeg in het verslagjaar gewezen op de mogelijke effecten van de financiële crisis, en op de noodzaak om de financiële situatie nauwlettend te volgen en tekorten onverwijld te melden. Vanaf het moment dat de fondsen daadwerkelijk hard geraakt werden door de verslechtering van en de volatiliteit op de financiële markten is gezocht naar een goede balans tussen het aanpakken van de problemen en het voorkomen van overhaaste beslissingen. Dit proces is nog volop gaande.

Bij het bestrijden van de crisis trachtte DNB al met al zoveel mogelijk rust te creëren, procyclische effecten te verminderen en een stabiel macro-economisch klimaat te bevorderen, bijvoorbeeld door de pensioenfondsen uitstel te verlenen voor het indienen van herstelplannen.

In deze crisisdagen hebben collega-toezichthouders, de nationale overheid en DNB hun krachten gebundeld en in nauwe samenwerking besluiten genomen. Op Europees niveau zijn de bilaterale afspraken tussen nationale toezichthouders als ook het ‘Memorandum of Understanding’ over crisismanagement door de financiële crisis danig getest. De crisis onderstreept de urgentie van verbeteringen in het financiële (toezicht)stelsel. Diverse initiatieven waren al in gang gezet. Voorjaar 2008 presenteerde het Financial Stability Forum (FSF) een rapport met 67 aanbevelingen (zie hoofdstuk 1). DNB zet zich actief in voor een nauwe internationale samenwerking bij de invoering van de aanbevelingen. Zo heeft DNB recent colleges van toezichthouders opgezet voor ING en Aegon. Naast het FSF speelt het Bazelse Comité, onder voorzitterschap van DNB-president Wellink, een prominente rol bij het toepassen van de geleerde lessen. De toezichtstelsels voor banken (Bazel II) en verzekeraars (Solvency II, in ontwikkeling) zullen op onderdelen worden aangepast.

Echter, om het toezicht op Europees niveau te verbeteren is meer nodig dan aanpassing van stelsels en regels. Onontbeerlijk is eveneens een betere Europese organisatie van het toezicht op grensoverschrijdende financiële instellingen. In februari 2009 heeft de werkgroep De Larosière op verzoek van de Europese Commissie hierover advies uitgebracht. De Larosière beveelt aan om op korte termijn een ‘European System of Financial Supervision’ op te richten, bestaande uit drie afzonderlijke autoriteiten (voor het toezicht op de banken, verzekeraars en effectenbranche) met bindende bevoegdheden. Dit sectoraal georganiseerde toezichtmodel wordt na drie jaar geëvalueerd, waarna mogelijk wordt overgegaan op een functioneel model van toezicht, waarin het prudentiële toezicht op banken en verzekeraars losstaat van het gedragstoezicht. Een tweede aanbeveling betreft de oprichting van een ‘college of supervisors’ voor alle crosssectorale instellingen in de EU, met de Europese Centrale Bank (ECB) en de bovengenoemde drie autoriteiten als waarnemend lid. Een nieuw te vormen ‘European Systemic Risk Council’ onder voorzitterschap van de president van de ECB moet volgens het advies verantwoordelijk worden voor het macroprudentiële toezicht.

2.1.2 Resultaten toezicht DNB

Als prudentieel toezichthouder ziet DNB erop toe dat financiële instellingen voldoende vermogen hebben om aan hun verplichtingen te voldoen en dat hun bedrijfsvoering solide en integer is. Streven is een stabiele en integere financiële sector die op een groot vertrouwen van het publiek mag én kan rekenen. Dit streven stond in 2008 onder grote druk. Als gevolg van de kredietcrisis kwam de financiële sector in zwaar weer terecht en waren ingrijpende maatregelen nodig. Vooral in de tweede helft van 2008 stond het toezicht sterk in het teken van het mitigeren van de effecten van de financiële crisis. Hiervoor moesten grote inspanningen worden verricht, waardoor de druk op de organisatie en haar werknemers is toegenomen. DNB heeft continu risico's moeten afwegen om resources daar in te zetten waar nodig. Om de crisis te managen is een speciaal monitoringoverleg ingericht, waarbij alle relevante disciplines van DNB waren betrokken. Gerichte en gecoördineerde actie was daardoor mogelijk. De ontwikkelingen in de financiële sector en de acties en maatregelen vanuit het toezicht komen in dit hoofdstuk aan de orde.

Om goed toezicht te houden heeft DNB drie hoofddoelstellingen geformuleerd die direct inzicht geven in de resultaten van DNB als toezichthouder. Een overzicht van deze resultaten staat in Tabel 1.

Hoofddoelstelling 1: goede uitvoering van het toezicht

Als gevolg van de financiële crisis kwamen veel instellingen in liquiditeitsproblemen. DNB hield nauwlettend de financiële posities van de financiële instellingen in de gaten. Het risicobeeld van instellingen is steeds geactualiseerd en waar nodig zijn de toezichtplannen aangepast. Meerdere malen waren majeure ingrepen nodig om de weerbaarheid van instellingen te verbeteren en de financiële instabiliteit te temperen. De genomen maatregelen worden in dit hoofdstuk toegelicht. Als gevolg van de crisis zijn de continuïteitsanalyses van de pensioenfondsen achterhaald. De meerderheid van de pensioenfondsen kwam eind 2008 in een situatie van een dekkings- of reservetekort, en moet derhalve een herstelplan maken om uit de tekortsituatie te komen. Gezien de turbulentie op de markten is besloten de fondsen langer de tijd te geven, tot 1 april 2009, voor het ontwikkelen en indienen van een herstelplan.

DNB heeft in 2008 extra aandacht gegeven aan integriteitrisico's en een pilot voor self-assessments gedaan (zie paragraaf 2.3.10).

De invoering van Basel II is soepel verlopen. Bij beleggingsondernemingen is de invoering zoveel mogelijk gebaseerd op het proportionaliteitsbeginsel. Ook de overgang naar de nieuwe rapportagekaders voor verzekeraars en pensioenfondsen is goed verlopen.

Hoofddoelstelling 2: goed voorbereid zijn op externe ontwikkelingen

De kredietcrisis stelt het toezicht voor nieuwe uitdagingen. In het verslagjaar heeft DNB samen met andere toezichthouders en centrale banken de eerste lessen uit deze crisis getrokken. DNB werkt binnen de internationale toezichtgemeenschap hard mee aan het zoeken van een uitweg uit de crisis en een verbetering van de organisatie, uitvoering en effectiviteit van het toezicht. DNB speelt een actieve rol bij de beleidsrespons van de internationale toezichtgemeenschap op de financiële crisis. De maatregelen en verbeteringen krijgen de komende jaren hun beslag, waarbij ook de consequenties voor de organisatie en processen van DNB verder zullen worden uitgewerkt.

Verder zijn belangrijke resultaten geboekt met de voltooiing van de implementatie van de Pensioenwet, de invoering van het toezicht op herverzekeraars, de uitvoering van QIS4 ter voorbereiding van Solvency II en de vorderingen met de harmonisatie van het EU-solvabiliteitsraamwerk voor pensioenfondsen.

Hoofddoelstelling 3: steeds beter toezicht

De verdere professionalisering van de toezichtorganisatie en innovatie van werkprocessen zijn door de kredietcrisis in een stroomversnelling gebracht. De beoogde veranderingen en verbeteringen zijn zichtbaar in gang gezet. In het verslagjaar is een externe evaluatie van de risico-oriëntatie in het verzekeringstoezicht opgestart. Het eindrapport wordt in het voorjaar van 2009 verwacht. Ook is voortgang geboekt bij de verdere ontwikkeling van verzekeringskennis, waaronder het verwerven van meer inzicht in de inherente risico's van het zorgverzekeringsstelsel en de wijze waarop zorgverzekeraars die risico's kunnen beheersen.

Open Boek Toezicht is in 2008 uitgebreid en verbeterd, waarbij de toegankelijkheid van Open Boek is vergroot. Dit heeft geleid tot positieve feedback vanuit de sector. Hierdoor is ook het gebruik van Open Boek in 2008 sterk toegenomen. De invoering van een nieuwe aanpak van Quality Assurance, via de uitvoering van reguliere dossiersreviews, heeft vertraging opgelopen. Dit wordt meegenomen in 2009.

Tabel 1 – Resultaten DNB toezicht 2008

Doelstelling	Streefwaarde	Resultaat
Hoofddoelstelling 1: goede uitvoering van het toezicht		
Effectief risicogebaseerd toezicht.	Actueel en getrouw beeld van financiële instellingen: FIRM-risicoscores zijn actueel en voor alle instellingen ingevoerd in risicotool, uitkomsten gedeeld met instellingen.	Gerealiseerd, maar (vooral voor het banktoezicht) onder druk door grote inspanningen in verband met de financiële crisis
	Soepele invoering Bazel II / CRD voor banken en beleggings-ondernemingen, overgang naar nieuwe rapportagekaders voor verzekeraars en pensioenfondsen en continuïteitsanalyses (beoordeling FTK-implementatie).	Gerealiseerd.
Toezicht op governance en integriteit	Verder operationaliseren van periodieke integriteitscan en invoeren van een systeem van self-assessment.	Gerealiseerd
	Beoordelen of de implementatie van PFG bij fondsen tijdig en conform de wet- en regelgeving is geschied. Verankeren in regulier toezicht.	Gerealiseerd, waaronder in 2008 35 gesprekken met pensioenfondsbestuurders
Effectieve en tijdige interventies.	Geen incidenten als gevolg van bij DNB bekende tekortkomingen bij instellingen onder toezicht.	Als gevolg van de financiële crisis waren in 2008 majeure ingrepen nodig;
	Adequaat en zorgvuldig optreden tegen niet-integere of illegale ondernemingen.	In één beroepsprocedure is een boetebesluit van DNB vernietigd, omdat onvoldoende zorgvuldig is opgetreden.

Tabel 2.1 – Resultaten DNB toezicht 2008 (vervolg)

Hoofddoelstelling 2: goed voorbereid zijn op externe ontwikkelingen		
Verdere invoering Pensioenwet.	Uitvoering implementatieactiviteiten Pensioenwet.	Gerealiseerd, waaronder beoordelen actualiteit beleidsregels, ontwikkeling indexatielabel en actualiseren Open Boek.
Invoering toezicht herverzekeraars	Soepele implementatie van herverzekeringtoezicht bij DNB en instellingen	Gerealiseerd, waarbij inmiddels voor 4 herverzekeraars een vergunning is afgegeven.
Verschuiving naar meer principle-based toezicht	Aanpassen werkwijzen naar principle-based toezicht door meer gebruik professionele afwegingen, innovatieve guidance, training/opleiding, verbeteren vaardigheden/interne samenwerking	Gerealiseerd. Dit krijgt in 2009 een vervolg.
Economisch rationele invulling Solvency II voor verzekeraars	Vorbereidingen treffen voor invoering Solvency II, waaronder uitvoering QIS4	Gerealiseerd
Harmonisatie EU-solvabiliteitsraamwerk pensioenen	Invulling geven aan voortrekkerrol van DNB op dit vlak door uitvoeren van geplande activiteiten in CEIOPS-werkgroep (voorzitterschap DNB)	Gerealiseerd
Hoofddoelstelling 3: steeds beter toezicht		
Bijdrage externe verantwoording en verbetering toezicht via uitvoeren externe evaluatie	Pilot externe evaluatie uitgevoerd	Pilot in 2008 gestart, eindrapportage volgt in voorjaar 2009
Meer openheid en kennisdeling door beschikbaar stellen web-based informatieloket	Open Boek Toezicht uitgebreid en verbeterd (o.a. door klankbordgroep)	Gerealiseerd
Vaststellen effectiviteit van het toezicht door toepassen van dossierreviews	Reguliere dossierreviews uitgevoerd: volledige jaarcyclus gedraaid incl. rapportages	Jaarcyclus uitgevoerd, maar vertraagd door kredietcrisis
Volgen stramien van Bewust Beleid bij opstellen beleid en regelgeving	Toevoeging beschrijving van proces Bewust Beleid aan beleidsnota's	Gerealiseerd
Verdere professionalisering toezichtorganisatie en innovatie werkprocessen	Beoogde veranderingen en verbeteringen gerealiseerd of zichtbaar in gang gezet	Gerealiseerd
Investeren in verzekeringskennis, inzicht en samenwerking	Meer inzicht verwerven in de inherente risico's van het zorgverzekeringsstelsel en de wijze waarop zorgverzekeraars die risico's kunnen beheersen. Verdiepen van verzekeringskennis.	In 2008 zijn diverse activiteiten ontwikkeld. Dit wordt in 2009 verder opgepakt.
Goede samenwerking met AFM	Taakverdeling AFM-DNB o.b.v. convenant juli 2007; door tijdige informatie-uitwisseling en afstemming van toezicht-werkzaamheden bereiken van een efficiënte en effectieve samenwerking	In 2008 is op veel terreinen frequent overleg geweest met de AFM, waaronder periodiek beleidsoverleg op bestuurlijk niveau. Daarnaast zijn gezamenlijke onderzoeken uitgevoerd.

2.2 Bankwezen

Delen van het Nederlandse bankwezen stonden onder grote druk in het verslagjaar, in de eerste plaats ten aanzien van hun liquiditeitsrisico. Dit risico nam over de gehele linie toe, vanwege de marktturbulentie en het praktisch stilvallen van de interbancaire geldmarkten. Het was lastig voor banken om zich voor langere termijn te financieren tegen acceptabele prijzen, securitisaties waren vrijwel niet meer in de markt te plaatsen en er was een aanhoudende concurrentie om spaargelden. Het aandeel korte financiering in het financieringsprofiel van banken nam toe en dientengevolge moesten de banken steeds grotere volumes kortlopende schuld doorrollen. Het Eurosysteem verstrekke ongelimiteerd liquiditeit tegen toereikend onderpand om acute problemen te voorkomen. Tevens was (en is) de garantieregeling van de Staat voor middellange financiering behulpzaam aangezien deze regeling banken kan helpen bij het substantieel verlengen van hun financieringsprofiel.

De soms omvangrijke afwaarderingen op Amerikaanse hypotheekportefeuilles en andere beleggingen leidden bij sommige instellingen tot druk op de solvabiliteit. Via de markt en ook met behulp van de overheid werd extra kapitaal aangetrokken om de kapitaalreserves op het niveau te houden dat thans in de sector gebruikelijk is. Solvabiliteitsrisico's nemen inmiddels verder toe nu de financiële crisis is overgeslagen naar de reële economie. Naarmate meer bedrijven en consumenten problemen ondervinden bij het aflossen van hun leningen zal dit zijn weerslag krijgen op de kwaliteit van de kredietportefeuilles van financiële instellingen.

2.2.1 Financiële positie

De financiële crisis weerspiegelt zich in de financiële resultaten (zie Tabel 2): voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog schrijft het Nederlandse bankwezen een (fors) negatief bedrijfsresultaat na belastingen van ruim EUR 10 miljard. Het slechte operationele resultaat is vooral een gevolg van het behaalde negatieve resultaat uit financiële transacties. Banken hebben moeten afschrijven door de daling van de waarde van financiële vermogenstitels en de verplichting deze titels, afhankelijk van de boekhoudkundige categorie waarin zij vallen, tegen marktwaarde te waarderen. Ook de stijging van ruim 10% in de totale lasten heeft het bedrijfsresultaat sterk beïnvloed. Deze lastenstijging komt voort uit de toename in de voorzieningen die banken hebben getroffen voor toekomstige afschrijvingen. Het povere resultaat uit effecten en deelnemingen is een gevolg van het slechte beursklimaat. De rentebaten en provisiebaten bleven op peil. De grote winstpost bij beëindiging bedrijfs-activiteiten komt met name voor rekening van de verkoop van onderdelen van ABN AMRO, zoals Antonveneta en Banco Real.

Tabel 2 - Kerncijfers Banken ¹

EUR Miljard

	2004	2005	2006	2007	2008 ³
Totaal baten	50,1	54,9	61,7	57,4	20,0
- <i>Netto rentebaten</i>	29,3	29,7	31,2	30,0	31,1
- <i>Netto provisiebaten</i>	11,2	11,6	13,5	12,4	11,0
- <i>Opbrengst uit effecten en deelnemingen</i>	2,5	1,8	2,4	2,3	-0,3
- <i>Resultaat uit financiële transacties</i>	3,7	5,2	6,0	4,6	-27,9
- <i>Overige baten</i>	3,3	6,7	8,6	8,0	6,2
Totaal lasten	35,8	38,5	44,7	44,1	49,7
- <i>Bedrijfslasten</i>	33,7	37,0	42,0	41,0	37,0
- <i>Voorzieningen</i> ²	2,1	1,5	2,6	3,0	12,7
Operationeel bedrijfsresultaat voor belastingen	14,3	16,5	17,0	13,4	-29,7
Winst/verlies ivm beëindiging bedrijfsactiviteiten	0,0	0,5	0,6	8,2	16,5
Belastingen bedrijfsresultaat	3,5	3,4	3,5	1,9	-2,4
Bedrijfsresultaat na belastingen	10,7	13,5	14,1	19,7	-10,8
Bis-ratio (in %)	12,1	12,4	11,6	12,1	12,0
Tier 1-ratio (in%)	9,8	10,1	9,3	9,5	9,7

¹ Door afronding op één decimaal tellen de cijfers in sommige gevallen niet op.

² Som van de waardeveranderingen van vorderingen en waardeveranderingen van financiële vaste activa.

³ Voorlopige cijfers.

Als gevolg van de financiële crisis hebben de grote Nederlandse banken in 2008 voor circa EUR 39 miljard afgeschreven, via zowel de balans als de winst- en verliesrekening. De solvabiliteitsratio's zijn ondanks de afwaarderingen en verliezen op het niveau van het langjarige gemiddelde gebleven. Deels komt dit door de kapitaalinjecties van de Staat aan de banken ter hoogte van EUR 10,75 miljard. Deels kan dit worden verklaard door het gegeven dat ongerealiseerde verliezen niet één op één tot uitdrukking komen in de kapitaalbuffers, zoals ongerealiseerde winsten ook niet direct en volledig worden doorvertaald naar de kapitaalbuffers. Dit mechanisme voorkomt onnodige volatiliteit in de kapitaalbuffers en solvabiliteitsratio's.

Voor de langere termijn is het wenselijk dat banken hogere kapitaalbuffers aanhouden dan thans vereist is. Tot nog toe hielden banken op vrijwillige basis vaak een hogere dan vereiste Bis-ratio van 8% aan om een gunstige kredietwaardering te ontvangen, zodat zij zich goedkoper konden financieren. Feitelijk lopen marktpartijen al vooruit op hogere kapitaalvereisten. Veelal worden door de markt BIS-ratio's verlangd van minimaal 10% en bij voorkeur 12%. Lagere ratio's vergroten de kwetsbaarheid van banken voor geruchten en speculatieve beurshandel. In het kader van de aanpassingen van het Bazel II-raamwerk voor banktoezicht staat een verscherping van de kapitaalvereisten op de agenda. Daarbij bestaat een spanning tussen wat op korte termijn goed is vanuit micro- en macroprudentieel oogpunt. Hogere buffers nú vergroten weliswaar de weerbaarheid van individuele banken, maar hebben tevens een procyclische werking.

2.2.2 Ontwikkelingen op de spaarmarkt

Vanwege de spanningen op geld- en kapitaalmarkten zijn banken gedurende 2008 op zoek gegaan naar alternatieve financieringsbronnen, wat onder andere tot uiting kwam in de toetreding van nieuwe aanbieders tot de Nederlandse spaarmarkt voor particulieren. Deze aanbieders, waarvan Landsbanki (Icesave) het meeste in het oog sprong, probeerden met hogere depositorentes spaartegoeden aan te trekken. Ook nieuwe Nederlandse partijen, met een achtergrond als zakenbank, verzekeraar of pensioenuitvoeringsorganisatie, introduceerden deposito's met hogere rentevergoedingen, evenals kleinere instellingen die een omslag in hun bedrijfsmodel maakten van 'originate to distribute' (waarbij kredieten worden verstrekt met het oogmerk deze van de eigen balans af te halen) naar het oudere model van 'originate and hold' (waarbij verstrekte kredieten op de eigen balans blijven staan). Hierdoor ontstond het beeld dat een heuse spaaroorlog was uitgebroken.

De toetreding van nieuwe aanbieders en de omschakeling van bedrijfsmodel bij bestaande partijen hebben slechts een gering effect op de gemiddelde depositorentes van banken gehad. Zo is gedurende 2008 de gemiddelde rente op girale tegoeden van consumenten – ondanks toegenomen spanningen op de geldmarkt – vrijwel onveranderd gebleven op 0,7%, terwijl de gemiddelde rente op spaartegoeden licht is gestegen van 2,8% tot 3,1%. Ook de rente op termijndeposito's is iets opgelopen, maar dit effect is niet merkbaar sterker dan wat in het verleden bij oplopende geldmarktrentes gebruikelijk was. Door hogere depositorentes te bieden, zijn nieuwe toetreders dus wellicht in staat om voor hen relevante hoeveelheden spaargeld aan te trekken, maar dit heeft vooralsnog niet geleid tot grote verschuivingen op de spaarmarkt als geheel. Zo had Icesave ten tijde van het uitspreken van de noodregeling minder dan één procent van het totale spaargeld van Nederlandse huishoudens weten aan te trekken. Het merendeel van de Nederlandse spaarders blijkt hiermee betrekkelijk renteongevoelig.

2.2.3 Bazel II en Bazels Comité

Het nieuwe kapitaalraamwerk Bazel II is per 1 januari 2008 van kracht voor alle EU-banken. Het raamwerk heeft drie pijlers. De eerste pijler omvat regels over de minimumsolvabiliteitseisen voor banken. In aanloop naar de invoering van Bazel II heeft DNB verschillende instellingen goedkeuring gegeven om de interne-modellenbenadering in plaats van de standaardbenadering te gebruiken voor de solvabiliteitsberekening. Dat betekent dat deze instellingen gebruik mogen maken van interne modellen en schattingen voor het kredietrisico, het operationele risico en het marktrisico. De tweede pijler betreft het interne kapitaalbeheer van financiële ondernemingen en draagt sterk bij aan het 'kapitaalbewustzijn' van banken, zoals bleek uit een evaluatie van 2008. Tegelijkertijd bleek dat vooral kleine banken de integratie van de interne kapitaalplanning in hun besluitvormingsproces nog kunnen verbeteren. Daarnaast heeft DNB in de eerste helft van 2008 gekeken naar de kwaliteit van stresstesten bij banken. Alhoewel instellingen in het afgelopen jaar vooruitgang hebben geboekt, zijn verdere verbeteringen noodzakelijk, bijvoorbeeld ten aanzien van het stressniveau in de stresstesten. De derde pijler spoort banken aan om marktpartijen periodiek van voldoende informatie te voorzien, zodat marktpartijen zelfstandig een goede

inschatting kunnen maken van het risicoprofiel van een bank en daarmee banken stimuleren om een solide risicobeheer en kapitaalplanning te voeren. Instellingen hebben zich in 2008 voorbereid op de invoering van de nieuwe transparantievereisten en zullen conform deze eisen in 2009 gaan publiceren over het verslagjaar 2008. Banken zullen in het vervolg gedetailleerde kwalitatieve en kwantitatieve informatie geven over het risicobeheer, de risicoposities en het vereiste en aanwezige kapitaal.

Samen met het Financial Stability Forum en andere internationale gremia werkt het Bazels Comité voor het Banktoezicht aan beleidslessen van de huidige financiële crisis. Met nieuwe initiatieven en een intensivering van bestaande regels en praktijken beogen zij het financiële stelsel structureel te versterken. Ter aanscherping van het Bazel II-raamwerk zijn voorstellen gedaan om het risicobeheer en de governance van banken verder te versterken en om de transparantie over het risicoprofiel van instellingen te vergroten, vooral op het terrein van de complexe financiële activiteiten. Daarnaast heeft het Comité kwalitatieve eisen voor het liquiditeitsrisicobeheer opgesteld teneinde de kwantiteit en kwaliteit van de kapitaalbuffers te versterken. Met hogere kapitaalbuffers zijn banken beter in staat potentiële verliezen, voortvloeiend uit traditionele kredietverlening en steeds complexer wordende handelsactiviteiten, op te vangen.

2.2.4 Fair value accounting

Een antwoord op de financiële crisis wordt ook gezocht in de aanpassing van fair value accounting ofwel de actuele waarde verslaggeving. Onder normale omstandigheden resulteert fair value accounting in actuele cijfers over bezittingen en schulden, omdat deze marktconform worden gewaardeerd. Maar in de huidige marktomstandigheden versterkt deze verslaggevingsmethode de neerwaartse spiraal van prijzen van financiële titels. In de crisis vinden in sommige markten nauwelijks transacties plaats. De transacties die plaatsvinden komen daarbij vaak onder druk tot stand, waardoor de transactieprijs laag zijn. Deze lagere waarderingen resulteren in een lagere solvabiliteit, hetgeen soms leidt tot gedwongen verkopen en verdere waardedalingen. Bij gebrek aan vraag en prijsvorming op de markt is het ook mogelijk de waarde van een financiële titel met een model te bepalen. In de praktijk blijken financiële instellingen soms echter vast te houden aan marktwaarderingen, omdat de modellen complex zijn en de modeluitkomsten niet zondermeer door marktpartijen worden geaccepteerd.

Najaar 2008 hebben de autoriteiten die zich bezighouden met het ontwikkelen van verslaggevingsregels, maatregelen getroffen om de neergaande spiraal van afwaarderingen een halt toe te roepen. Zo is ruimte gecreëerd om bepaalde financiële instrumenten te herclassificeren naar boekhoudkundige categorieën die gevrijwaard zijn van het fair value regime. De verwachting is dat deze aanpassingen bijdragen aan de stabiliteit op de financiële markten.

2.2.5 Fortis en ABN AMRO

Op 3 oktober 2008 is de Nederlandse Staat voor een bedrag van EUR 16,8 miljard eigenaar geworden van de gewone aandelen van Fortis Bank Nederland (Holding) NV, Fortis Verzekeringen Nederland NV en Fortis Corporate Insurance NV. Door deze overname werd de Staat ook indirect eigenaar van het Fortis-deel van ABN AMRO Holding NV. Eerder, eind september, was ook al een reddingsoperatie ondernomen, waarbij de Benelux-regeringen gezamenlijk hadden besloten een staatsbelang te nemen in het Fortis-deel van hun land. Nieuw ingrijpen was onafwendbaar vanwege de zeer snelle substantiële verslechtering van de liquiditeitspositie van Fortis Groep. De continuïteit van Fortis Groep kwam in acuut gevaar, en dit vormde een ernstige bedreiging voor de financiële stabiliteit in de landen waar Fortis actief was, in het bijzonder de Benelux-landen. Met het ingrijpen hebben de betrokken overheden de belangen van de rekeninghouders en polishouders bij Fortis beschermd en de stabiliteit gewaarborgd.

De problemen van Fortis Groep zijn te herleiden tot de financiële crisis, waardoor de financiële gevolgen van de overname van ABN AMRO de Fortis Groep boven het hoofd groeiden. Nadat enkele financiële instellingen buiten Nederland het hoofd niet langer boven water konden houden, leidde het slinkende vertrouwen van professionele en particuliere geld- en kapitaalverschaffers ertoe dat Fortis Groep niet langer toereikend toegang had tot de toch al snel opdrogende liquiditeit in de geldmarkt. Middels liquiditeitssteun van de betrokken nationale banken zijn Fortis Groep en haar dochterondernemingen niettemin steeds in staat geweest om aan hun externe betalingsverplichtingen te voldoen. Bij het zoeken naar oplossingen voor Fortis onderhield DNB zeer intensieve contacten met de Belgische Commissie voor het Bank, Financie- en Assurantiewezen (CBFA), die als ‘lead supervisor’ voor Fortis Groep en Fortis Bank optrad, alsmede de Nationale Bank van België.

Met het ingrijpen van de overheid kwam het proces van integratie van Fortis en onderdelen van ABN AMRO Bank abrupt tot stilstand. De Minister van Financiën heeft plannen om Fortis Bank Nederland en het oorspronkelijk door Fortis gekochte deel van ABN AMRO alsnog te integreren en bekendgemaakt om de Nederlandse verzekeringsentiteiten op termijn te privatiseren. DNB ziet toe op de planning en voortgang van de noodzakelijke processen om de Nederlandse Fortis-onderdelen los te koppelen van Fortis Groep.

In het kader van het transitieproces van ABN AMRO had DNB al eerder goedkeuring gegeven voor het afsplitsen van de vermogensbeheeractiviteiten naar Fortis, de afsplitsing van ABN AMRO's Braziliaanse dochterbedrijf Banco Real aan Santander en de verkoop van de Italiaanse dochterinstelling Antonveneta aan Banca Monte dei Paschi di Siena (BMPS). Terwijl DNB intensief betrokken is bij voorgenomen afsplitsingen van de verschillende bedrijfsonderdelen, die mede voortvloeit uit de verklaring van geen bezwaar die op 17 september 2007 is afgegeven aan de consortiumbanken, ziet zij er op toe dat ABN AMRO doorlopend kan (blijven) voldoen aan de uit de Wet op het financieel toezicht voortvloeiende vergunningseisen.

2.2.6 Steunmaatregelen

Naast de redding van Fortis heeft de Nederlandse Staat in samenwerking met DNB diverse andere maatregelen genomen om de financiële stabiliteit te ondersteunen. Ten eerste is begin oktober 2008 een faciliteit van in eerste instantie EUR 20 miljard in het leven geroepen voor kapitaalinjecties in financiële ondernemingen. Ondernemingen die in de kern gezond en levensvatbaar zijn, maar kampen met ernstige schokken door de financiële crisis, kunnen hierop een beroep doen teneinde hun solvabiliteit te versterken. Op deze faciliteit is een beroep gedaan door ING Groep, Aegon en SNS Reaal voor respectievelijk EUR 10 miljard, 3 miljard en 750 miljoen. Ook al voldeden deze instellingen aan de wettelijke solvabiliteitsnormen, in de herfst van 2008 kwamen zij door het marktsentiment onder zware druk te staan en konden zij geen toegang krijgen tot de kapitaalmarkt. Met de kapitaalinjecties van de Staat hebben zij hun kapitaalreserves versterkt naar een niveau dat thans binnen de sector gangbaar is. Tegelijkertijd heeft de Staat zogenoemde 'securities', vergelijkbaar met aandelen, gekregen ter waarde van het bedrag van de injecties. Het rendement op de securities is vastgesteld op 8,5% en wordt alleen uitbetaald indien in het voorgaande jaar ook dividenden zijn uitgekeerd. Als het dividend in het betreffende jaar hoger is dan de coupon van 8,5% wordt de coupon verhoogd: in het eerste jaar tot 110% van het dividend, in het tweede jaar tot 120% en daarna tot 125%. Deze vormgeving is een prikkel voor de instellingen om afstand te doen van de kapitaalvertrekking zo gauw de aandelenkoers en de kapitaalpositie dit toelaten. Ter beëindiging van de regeling kunnen de instellingen ervoor kiezen de securities tegen 150% van de uitgifteprijs contact terug te betalen of na drie jaar om te zetten in gewone aandelen. De instellingen mogen de opbrengst van de securities slechts gebruiken voor de normale uitoefening van het bedrijf. Daarnaast heeft de Staat twee leden voor de Raad van Commissarissen van de betreffende instellingen benoemd. De overeenkomst tussen de Staat en de instellingen is zodanig gestructureerd dat de instellingen hun schulden kunnen aflossen zodra de marktomstandigheden dat toelaten.

Tevens heeft de Nederlandse Staat een garantstelling van initieel EUR 200 miljard opgezet voor de uitgifte van middellang schuld papier door banken teneinde de financiering van financiële instellingen weer op gang te brengen. Aan het gebruik van beide faciliteiten zijn kosten en aanvullende voorwaarden verbonden, bijvoorbeeld corporate governance-eisen op het gebied van bonussen en vertrekpremies. DNB wordt in deze procedures geconsulteerd om vast te stellen of een bank bij aanvraag voldoende solvabel is en of een eventuele lening past binnen het liquiditeitsprofiel van de bank. In het verslagjaar hebben achtereenvolgens LeasePlan Corporation NV en NIBC een aanvraag ingediend voor een garantie van een door hun uit te geven schuldinstrument. Beide aanvragen zijn gehonoreerd. Nadat de toegankelijkheid tot de professionele markten, waar NIBC normaal gesproken gebruik van maakt, ernstig werd belemmerd, en na een eerder initiatief van medio september 2008 tot het aantrekken van spaargelden van particulieren, betekent de verkregen garantie voor deze bank een verdergaande diversificatie van de financiering. Beide banken hebben aanvankelijk een lening geplaatst met een omvang van EUR 1,25 miljard. Op 19 januari 2009 heeft SNS Bank van het Ministerie van Financiën toestemming gekregen om gebruik te maken van

de garantieregeling van de Nederlandse Staat. SNS Bank is voornemens om een 3-jaars obligatie uit te geven onder de garantieregeling voor een bedrag van maximaal EUR 2 miljard.

Ten slotte heeft de Staat eind januari 2009 een back-up faciliteit aan ING Groep NV (ING) verleend. Deze back-up faciliteit heeft betrekking op de gesecuritiseerde hypotheekportefeuille van de bank die vanwege de uitzonderlijke omstandigheden op de financiële markten op dit moment niet tot nauwelijks verhandelbaar is. De faciliteit dekt gedeeltelijk de risico's af van deze Alt-A portefeuille, waarbij ING eigenaar blijft van de portefeuille en de Staat en ING in de winsten en verliezen delen in de verhouding 80% - 20%.

2.2.7 Noodregelingen Landsbanki (Icesave) en Indover

In het najaar van 2008 zijn de IJslandse economie en het IJslandse bankwezen in zwaar weer terechtgekomen. Eén van de drie grote IJslandse banken, Landsbanki Islands hf, had vanaf eind mei 2008 via zijn Nederlandse bijkantoor een groot aantal klanten aangetrokken met het internet spaarproduct Icesave. Als bank met vergunning in een andere staat van de Europese Economische Ruimte beschikte Landsbanki over een zogeheten Europees paspoort en kon daarom zonder vergunning van DNB in Nederland opereren. Voor het prudentiële toezicht was de toezichthouder op de moederbank, in dit geval de IJslandse toezichthouder FME, dan ook verantwoordelijk; daarnaast hield DNB liquiditeitstoezicht op het bijkantoor. Het bijkantoor van Landsbanki viel onder de dekking van het IJslandse depositogarantiestelsel. Het onder dat garantiestelsel gegarandeerde bedrag is lager dan het bedrag dat door het Nederlandse depositogarantiestelsel wordt gegarandeerd. Vanaf mei 2008 nam Landsbanki, in aanvulling op de dekking door het IJslandse garantiestelsel, deel aan het Nederlandse depositogarantiestelsel.

De omvang van de in korte tijd aangetrokken spaargelden, tegen de achtergrond van zorgen over de IJslandse economie en het bankwezen aldaar, leidde ertoe dat DNB vanaf augustus 2008 meerdere malen het dringende verzoek deed aan de FME en Landsbanki om de groei van spaartegoeden een halt toe te roepen. Met een beroep op internationale regelgeving werd aan dat verzoek van DNB geen gehoor gegeven. Begin oktober 2008 kwamen de ontwikkelingen in IJsland in een stroomversnelling. De drie grote IJslandse banken konden niet meer aan hun verplichtingen voldoen. Nederlandse spaarders bij Icesave konden niet meer over hun geld beschikken. Vanwege de grote onduidelijkheid die heerste over de situatie in IJsland vroeg DNB voor het bijkantoor de noodregeling aan. Hierdoor zouden de tegoeden worden bevroren, bewindvoerders worden aangesteld en zou de gelijkheid van crediteuren worden gewaarborgd. Op 13 oktober 2008 sprak de rechter de noodregeling uit ten aanzien van het Nederlandse bijkantoor van Landsbanki en benoemde twee bewindvoerders. DNB stelde dezelfde dag het Nederlandse depositogarantiestelsel in werking voor rekeninghouders van Landsbanki (Icesave).

DNB voert niet alleen het Nederlandse depositogarantiestelsel uit, maar draagt in dit geval tevens zorg voor de verwerking van de aanvraag en de uitkering van de vergoeding waarop recht bestaat onder de voorwaarden van het IJslandse garantiestelsel. Rekeninghouders hoefden daarom maar één aanvraag in te

dienen. Met het in werking stellen van het Nederlandse depositogarantiestelsel startte voor DNB een operatie van een voor haar ongekennde omvang: ruim 140.000 rekeninghouders zijn in de gelegenheid gesteld een aanvraag in te dienen. Op 16 maart 2009 is voor hen de aanvraagtermijn verstreken. Van alle rekeninghouders die een aanvraag in konden dienen, zijn er 529 met een saldo boven EUR 100.000 die daardoor met de uitkering van het IJslandse garantiestelsel en de aanvullende uitkering van het Nederlandse depositogarantiestelsel niet hun volledige saldo terug kunnen krijgen. Van 11 tot 31 december 2008 heeft DNB aan 118.000 rekeninghouders een bedrag van EUR 1,53 miljard uitgekeerd. Van dat bedrag komt EUR 1,34 miljard ten laste van het IJslandse garantiestelsel dat een dekking van EUR 20.887 per rekeninghouder kent. Opdat het IJslandse garantiestelsel aan zijn verplichtingen jegens spaarders kan voldoen, zijn de uitkeringen uit hoofde van het IJslandse garantiestelsel voorgefinancierd door de Nederlandse Staat. Dit is een lening aan het IJslandse garantiestelsel. Van de in december 2008 uitgekeerde EUR 1,53 miljard bestaat EUR 294 miljoen uit uitkeringen die ten laste van het Nederlandse depositogarantiestelsel komen. Deze lasten worden volgens de Nederlandse systematiek gedragen door de banken, maar in het geval van Landsbanki is hierop gedeeltelijk een uitzondering gemaakt. Op 7 oktober 2008 is de dekking van het Nederlandse depositogarantiestelsel voor een jaar verhoogd van EUR 40.000 naar EUR 100.000 en is het eigen risico voor rekeninghouders van 10% over het bedrag tussen EUR 20.000 en EUR 40.000 afgeschaft. Omdat deze beslissing is genomen nadat de problemen bij Landsbanki zich aandienen, zal de Nederlandse Staat in dit geval de kosten voor de verhoging en de afschaffing van het eigen risico voor zijn rekening nemen.

Op verzoek van de Tweede Kamer laat de Minister van Financiën door twee onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam onderzoek doen naar de gang van zaken rondom Icesave, in het bijzonder naar (de toereikendheid van) het juridische instrumentarium dat DNB ter beschikking stond en de wijze waarop zij daarvan gebruik heeft gemaakt.

Indover bank, een kleine bank die zich richt op de zakelijke markt, werd op 6 oktober 2008 geconfronteerd met een acuut liquiditeitstekort. Indover had ook te kampen met sterk oplopende verliezen op haar beleggingsportefeuille. Enig aandeelhouder Bank Indonesia gaf aan wettelijk niet in staat te zijn om haar dochter te ondersteunen, en alternatieve financieringsbronnen waren niet voorhanden. Dientengevolge werd nog dezelfde dag de noodregeling uitgesproken door de rechter en zijn twee bewindvoerders benoemd. De bewindvoerders hebben op 1 december het faillissement aangevraagd, aangezien zij een doorstart of overname niet meer realistisch achtten en de bank rond die datum met een negatief eigen vermogen kampte. DNB heeft op 11 november 2008 het depositogarantiestelsel voor Indover geopend, waarbij alle bij DNB bekende crediteuren, uitgezonderd professionele tegenpartijen, zijn aangeschreven. DNB heeft de eerste drie maanden na het openstellen van het depositogarantiestelsel in totaal zes claims ontvangen en in behandeling genomen.

2.2.8 Afwikkeling faillissement Van der Hoop

Over een regeling voor de afwikkeling van het faillissement van Van der Hoop bankiers NV werd in december 2007 overeenstemming bereikt tussen de curatoren en diverse betrokkenen bij het faillissement. DNB is bij de regeling betrokken als crediteur van de vordering voor in verband met de Collectieve Garantierегeling gedane uitkeringen en behartigt daarmee de belangen van de banken voor wier rekening zij de Collectieve Garantierегeling uitvoert. Een eventueel onbetaald blijvend gedeelte van die vordering is voor rekening van de banken waarover de gedane uitkeringen worden omgeslagen. Deze omslag heeft eind 2008 plaatsgevonden. DNB heeft een deel van haar aanspraken achtergesteld ten opzichte van aanspraken van de rekeninghouders die tot de regeling zijn togetreden. Mede vanwege deze regeling konden de curatoren in juli 2008 een derde uitkering van 22% van de oorspronkelijke vorderingen aan de crediteuren doen. Daarmee is in totaal 97% van de oorspronkelijke vorderingen uitgekeerd aan alle concurrente crediteuren in het faillissement. Dankzij de hiervoor genoemde achterstelling van DNB konden de curatoren een voorschot op de eventuele toekomstige boedeluitdelingen verstrekken aan de rekeninghouders die onder de regeling vallen. Deze rekeninghouders hebben de volle 100% van hun oorspronkelijke vordering ontvangen. Mede omdat nog enkele procedures ten aanzien van de boedel lopen, is het faillissement overigens nog niet volledig afgewikkeld.

2.3 Verzekeringsmaatschappijen

De Nederlandse verzekeringsector werd in het verslagjaar in toenemende mate geraakt door de schokgolven op de financiële markten. De negatieve beleggingsrendementen en de lage rente waren de grote boosdoeners; van de liquiditeitsproblemen waar banken mee werden geconfronteerd was bij de verzekeraars geen sprake. Zo hebben levensverzekeraars hoofdzakelijk lange termijn verplichtingen, die niet – of alleen tegen hoge kosten – tussentijds opvraagbaar zijn. Schadeverzekeraars hebben net als banken wel kortlopende verplichtingen, maar eventuele uitkeringen zijn afhankelijk van het wel of niet optreden van schade. Vanwege deze relatief goed voorspelbare verplichtingen zijn verzekeraars minder snel gedwongen om activa in ongunstige marktomstandigheden te verkopen, wat in crisistijden in hun voordeel werkt. Dit alles laat onverlet dat er bij verzekeraars, bijvoorbeeld als gevolg van keuzes in het balansmanagement, wel degelijk sprake kan zijn van liquiditeitsrisico's.

De beleggingsportefeuilles van verzekeraars stonden vorig jaar onder grote druk. Nederlandse verzekeringmaatschappijen voeren doorgaans een relatief behoudende beleggingsstrategie met relatief weinig aandelen (circa 16% van het belegde vermogen). Een daling van de lange rente vertaalt zich voor verzekeraars in zowel een stijging van de langlopende verplichtingen als een stijging van de waarde van de vastrentende beleggingen (beide op marktwaarde), met per saldo een negatief effect. Overigens varieert het effect van de kredietcrisis sterk per verzekeraar al naar gelang de samenstelling van de beleggingsportefeuille en de mate waarin rente- en aandelenrisico's zijn afgedekt. Een aantal Nederlandse

verzekeraars is in 2008 in financiële moeilijkheden gekomen en onder verscherpt toezicht geplaatst. Uit hoofde van financiële stabiliteit hebben Aegon, alsmede bankverzekeraars ING en SNS Reaal, kapitaalinjecties door de overheid ontvangen (zie paragraaf 2.2.6).

In het reguliere toezicht heeft DNB in 2008 op een aantal thema's een sterker accent gelegd. Evenals het voorgaande jaar is aandacht besteed aan de modernisering van het rapportagekader en het collectief pensioenbedrijf van levensverzekeraars. Tevens heeft DNB inventarisaties uitgevoerd naar het gebruik van alternatieve risico transfers en van interne modellen, en naar de ontwikkelingen op het gebied van de inkomens- en verzuimverzekeringen. Een groot aantal kleine en middelgrote verzekeraars, tenslotte, heeft de eigen omgang met integriteitvraagstukken in opdracht van DNB in beeld gebracht.

2.3.1 Financiële positie

Na de hoge winsten van 2007 is er een terugval van het bedrijfsresultaat over 2008. De terugval vloeit primair voort uit de lagere beleggingsresultaten: er zijn niet alleen verliezen geleden op beleggingen, maar ook de inkomsten uit vermogensbeheer, die een percentage vormen van het totaal belegde vermogen, zijn afgenomen. De verkoop van nieuwe polissen heeft in het verslagjaar niet te lijden gehad onder de financiële crisis: de premieomzet van verkochte levensverzekeringen steeg met 2,8% over de eerste tien maanden van 2008.

De solvabiliteit van verzekeraars is in het verslagjaar sterk gedaald als gevolg van de financiële crisis. Overigens daalde de solvabiliteit ook in 2007, ondanks de hoge winsten van dat jaar. Daarachter ging echter een andere ontwikkeling schuil: een toegenomen focus van verzekeraars op efficiënt kapitaalbeheer, wat bereikt werd via hogere dividenduitkeringen.

2.3.2 Zorgverzekeraars

De dalende trend in de solvabiliteit van zorgverzekeraars heeft zich afgevlakt en hun kapitaalbuffers lijken zich enigszins te stabiliseren. Aan het einde van het verslagjaar ligt hun solvabiliteit rond de 200% (zie Tabel 3). DNB voorziet nog steeds belangrijke onzekerheden, die voortvloeien uit de huidige transitieperiode naar een doelmatiger zorgstelsel. Ten eerste is de kwaliteit van de administratieve organisatie van zorgaanbieders (in het bijzonder ziekenhuizen) nog onvoldoende, waardoor zorgverzekeraars niet altijd over een accuraat beeld van de eigen schadelast beschikken. Uit onderzoek van DNB blijkt dat de materiële controles van zorgverzekeraars van de kwaliteit van gegevens over Diagnose Behandeling Combinaties (DBC's) vaker zouden kunnen worden uitgevoerd. De tweede onzekerheid vloeit voort uit de vertraagde oplevering van de definitieve uitkomsten van de risicoverevening, een vertraging die samenhangt met de wijze waarop de risicoverevening is opgezet en tekortkomingen in de werking ervan. Tot slot leiden beleidsmatige veranderingen ertoe dat zorgverzekeraars de komende jaren meer risico's gaan dragen. Zo wordt in 2009 de ex-post risicoverevening deels afgebouwd en wordt het vrij onderhandelbare (B-)segment tussen verzekeraars en zorgaanbieders verder vergroot van 20% naar 35%. Van belang is dat de sector de mogelijkheid krijgt om

de bestaande administratieve en financiële problemen op te lossen. Pas als deze randvoorwaarden juist zijn, kan marktwerking het gewenste effect sorteren. DNB heeft daarom in 2008 aangedrongen op het verbeteren van deze randvoorwaarden.

Tabel 3 - Kerncijfers verzekeringsmaatschappijen¹

	2004	2005	2006	2007	2008 ⁴
Solvabiliteitsratio (in %) ²					
Levensverzekeraars	257	291	310	263	
Schadeverzekeraars excl. Zorg	310	373	386	341	
Ziektekostenverzekeraars	227	264	218	208	196
Bedrijfsresultaat (EUR miljoen)					
Levensverzekeraars	2306	3322	3935	6954	
Schadeverzekeraars excl. Zorg	1466	1986	1958	2427	
Ziektekostenverzekeraars	351	523	-163	-87	
Net combined ratio (in %) ³					
Schadeverzekeraars excl. Zorg	97	90	88	90	
Ziektekostenverzekeraars	94	96	106	101	

¹ Cijfers over 2008 kunnen tot 1 mei 2009 door verzekeraars worden gerapporteerd.

² Op basis van Solvency I.

³ De net combined ratio (ncr) geeft aan hoe de bedrijfskosten (exclusief herverzekering) plus de geleden schadelast voor eigen risico zich verhouden tot de verdiende premie. Een ncr kleiner dan 100 betekent dat de bedrijfskosten en de schadelast lager zijn dan de geïnde premie.

⁴ Zeer indicatieve prognoses op basis van de kwartaalrapportages over het derde kwartaal 2008 (zie tekst zorgverzekeraars). De cijfers betreffen alle zorgverzekeraars die sinds de invoering van de Zorgverzekeringswet (Zvw; per 1 januari 2006) onder toezicht van DNB staan.

2.3.3 Solvency II

DNB werkt samen met Europese collega-toezichthouders voor verzekeraars aan het nieuwe solvabiliteitsraamwerk Solvency II, dat naar verwachting in 2012 in werking zal treden. In dit raamwerk wordt de kapitaal eis gebaseerd op het eigen risicoprofiel van een verzekeraar, waarmee een prikkel wordt gevormd voor goed risicobeheer. De kredietcrisis maakt nog eens extra duidelijk dat deze benadering van belang is om risico's goed in kaart te brengen. Het bestaande Solvency I-raamwerk is sterk verouderd en niet risicogevoelig. Het gaat bovendien enkel uit van de juridische verzekeringsentiteit en kent een lage rapportagefrequentie en lange indieningstermijn. Hierdoor ontbreken bijvoorbeeld in Tabel 3 nog de jaarcijfers over 2008. In het verslagjaar hebben 125 Nederlandse verzekeraars op vrijwillige basis de effecten van een conceptversie van Solvency II doorgerekend. De belangrijkste aandachtspunten die uit deze Quantitative Impact Study 4 (QIS4) naar voren komen, zijn de berekening van het aandelenrisico, het tegenpartijrisico en het catastroferisico, en de gevolgen die deze berekeningen voor de kapitaaleisen hebben. In de conceptversie van Solvency II werd op deze onderdelen gerekend met zowel een te hoog risico (tegenpartijrisico, catastroferisico) alsook een te laag risico (aandelenrisico). Als lid van CEIOPS,

de Europese koepel van toezichthouders op verzekeraars en pensioenfondsen, spant DNB zich in om deze aandachtspunten te verbeteren, maar de voortgang is vooralsnog traag. De lessen uit de huidige financiële crisis worden meegenomen op punten als de potentiële procycliciteit van het raamwerk en de samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de toezichthouders op verzekeraars. Daarbij wordt vooral gekeken naar de correlaties tussen risico's en de behandeling van gestructureerde producten, aandelen- en renterisico. Het aanpassen van de eisen voor de kwaliteit van het kapitaal van verzekeraars wordt ook onder de loep genomen in de zoektocht naar verdere verbeteringen van het kapitaalraamwerk.

2.3.4 Toezicht op herverzekeraars

Op 1 september 2008 zijn de Nederlandse herverzekeraars onder toezicht van DNB gekomen. Het gaat hier om een kleine groep van ongeveer vijftien herverzekeraars, waaronder een aantal zogenoemde herverzekeringcaptives. Toen de herverzekeringrichtlijn op 10 december 2005 werd aangenomen, waren vrijwel alle huidige herverzekeraars al actief in Nederland. Deze herverzekeraars hebben op 1 september 2008 van rechtswege een vergunning gekregen. Op basis daarvan konden zij hun activiteiten continueren, mits zij op 10 december 2008 aan alle vergunningeisen voldeden. Nu herverzekeraars onder toezicht zijn komen te staan, kunnen zij op basis van hun vergunning overal in Europa actief zijn. Tegelijkertijd kan de toezichthouder zich met deze nieuwe toezichttaak een volledig overzicht van alle (her)verzekeringactiviteiten in Nederland verwerven.

2.3.5 Beleggingsverzekeringen

In het verslagjaar werd belangrijke vooruitgang geboekt in de zoektocht naar een oplossing voor de problematiek rond beleggingsverzekeringen, die vanwege de hoge kosteninhouningen, tegenvallende rendementen en tekortschietende informatieverstrekking al enige tijd negatief in het nieuws stonden. Ombudsman Financiële Dienstverlening Wabeke deed in maart een belangrijke voorzet met zijn aanbeveling om consumenten te compenseren voor te veel ingehouden kosten, dat wil zeggen kosteninhouningen hoger dan het door hem voorgestelde maximum van 3,5% van het opgebouwde vermogen. Aan de hand van deze aanbeveling bereikte Delta Lloyd in augustus als eerste verzekeraar een akkoord met de consumentenstichtingen. Het akkoord voorzag in lagere kostenmaxima dan het Wabeke-maximum variërend van 2,45% tot 3,5% en dus ruimere compensatie aan consumenten. Vervolgens meldden Aegon, Nationale Nederlanden en Fortis Verzekeringen Nederland vergelijkbare compensaties te zullen bieden. Het is wenselijk dat deze onderhandelingsresultaten navolging krijgen van andere verzekeraars.

2.3.6 Pensioenverzekeringen

In 2008 heeft De Nederlandsche Bank (DNB) een beperkt onderzoek uitgevoerd naar de kwaliteit van de administratie van de rechtstreekse regelingen (werkgever heeft het pensioen ondergebracht in een contract bij een verzekeraar in plaats van bij een pensioenfonds). Aanleiding van het onderzoek waren de invoering van de nieuwe pensioenwet en indrukken uit het toezicht en signalen uit de samenleving dat de kwaliteit onder druk stond. Het onderzoek van DNB is in het najaar van 2008 uitgevoerd bij de zes grootste pensioenverzekeraars, en in december 2008 en januari 2009 teruggekoppeld aan de desbetreffende verzekeraars. Hoewel de resultaten van het onderzoek verschillen tussen de deelnemende verzekeraars, zijn uit het onderzoek enkele algemene lessen te trekken. De beschikbaarheid en toegankelijkheid van de pensioengegevens en pensioenaanspraken in de toekomst is een aandachtspunt voor de verzekeraars. Daarnaast dienen meerdere verzekeraars in hun organisatie waarborgen te scheppen voor de juiste opbouw van pensioenaanspraken. Verder dient bij overdracht van pensioenen naar een andere verzekeraar de controle of een gelijkwaardig pensioen wordt verkregen te worden verbeterd.

2.3.7 Onderzoek Alternative Risk Transfer (ART)

In 2008 heeft DNB een onderzoek uitgevoerd naar ART in de Nederlandse verzekeringsmarkt. In het onderzoek is ART gesplitst in drie hoofdvormen van alternatieve risico-overdracht:

‘(her)verzekeringcaptives’; ‘financiële herverzekering’ en ‘insurance linked securities’.

Aan de hand van literatuurstudie, desk research en bestudering van de verzekeringsstaten zijn de verschillende vormen beschreven, is onderzoek gedaan naar de mate waarin de ART-vormen worden toegepast in de Nederlandse markt en is gekeken naar de specifieke risico's die deze vormen van risico-overdracht met zich meebrengen.

Uit de eerste inventarisatie bleek dat er in Nederland bij de overdracht van risico's veelvuldig gebruik wordt gemaakt van het verzekeren van risico's via (her)verzekeringcaptives en van financiële herverzekering. Het gebruik van insurance linked securities, waarbij verzekeringsgerelateerde risico's worden overgedragen aan de kapitaalmarkt, staat in Nederland echter nog in de kinderschoenen, alhoewel verschillende partijen wel degelijk interesse hebben.

2.3.8 Interne modellen

DNB heeft in 2008 binnen CEIOPS-verband bijgedragen aan de totstandkoming van een uitgebreide inventarisatie van interne modellen, het zogeheten ‘stock taking report’. Dit rapport is beschikbaar op de CEIOPS site (www.ceiops.org). Daarnaast is DNB in 2008 gestart met een inventarisatie van de kenmerken van interne modellen die in gebruik c.q. ontwikkeling zijn bij Nederlandse verzekeraars. Ook in de QIS4 exercitie is aandacht besteed aan interne modellen.

2.3.9 Modernisering rapportagekader

Verzekeraars hebben in 2008 voor het eerst met de nieuwe verzekeringsstaten gerapporteerd over het boekjaar 2007. De verzekeringsstaten en toereikendheidstoetsen zijn gemoderniseerd en sluiten qua inhoud meer aan op de risico's die verbonden zijn aan de bedrijfsvoering van de onderscheiden verzekeraars alsmede op het risicogebaseerde toezicht zoals DNB dat inhoud geeft. Nieuwe elementen zijn onder andere de risicoparagraaf (toelichtingen op het risicoprofiel en het risicobeheer) en de toereikendheidstoetsen voor schade- en natura-verzekeraars.

DNB heeft vanaf 2007, vooruitlopend op de implementatie van de nieuwe verslagstaten, alle verzekeraars, de interne en externe accountants en de certificerende actuarissen uitgebreid geïnformeerd over de belangrijkste wijzingen in de nieuwe staten. In 2008 heeft bovendien een hiervoor ingerichte helpdesk binnen DNB veel vragen van verzekeraars beantwoord. De verzekeraars konden voor de indiening van de nieuwe verzekeringsstaten gebruik maken van hiertoe ontwikkeld on-line rapportageprogramma e-Line DNB.

De inzet van de marktpartijen, de gegeven voorlichting en de ondersteuning tijdens het invullen hebben ertoe geleid dat vrijwel alle verzekeraars de verzekeringsstaten op tijd hebben ingediend.

Uit de beoordeling van de kwaliteit van de ingediende verzekeringsstaten door de toezichthouders van DNB komt een wisselend beeld naar voren. De invulling van de risico's en de beheersing van de risico's door de individuele verzekeraars in de nieuwe verzekeringsstaat 'Organisatie en risico's' verdient hier – nog meer - aandacht van een deel van de marktpartijen. DNB schenkt daarom in de individuele terugkoppeling van de bevindingen en via bijeenkomsten voor (groepen van) verzekeraars in 2008 en 2009 extra aandacht aan de gewenste kwaliteit van de rapportages.

2.3.10 Self-assessment integere bedrijfsvoering

In het kader van het integriteitstoezicht heeft een groot aantal kleine en middelgrote verzekeraars in 2008 een 'Self assessment integere bedrijfsvoering' uitgevoerd. Aan de hand van een zelf in te vullen vragenlijst brachten de verzekeraars in opdracht van DNB in beeld hoe zij met integriteitsvraagstukken omgaan. De vragen zijn opgesteld in samenwerking met de sector zelf en geven niet alleen aan of een onderneming voldoet aan de eisen uit de Wet op het financieel toezicht (Wft); het Self-assessment moet verzekeraars vooral ook aan het denken zetten over maatregelen om integriteitsrisico's te beheersen.

DNB gebruikt de individuele uitkomsten van de self assessment in het lopende toezicht op verzekeraars. Voor wat betreft de doelstelling van het aan het denken zetten van de verzekeraars wijzen de eerste tekenen er op dat het instrument bijdraagt aan het bereiken van het gestelde doel: zowel tijdens de gesprekken met de vertegenwoordigers van de sector in de ontwikkelingsfase van het instrument als tijdens de toezichtgesprekken die hebben plaatsgevonden na de uitrol van de self assessment is gebleken dat het instrument bijdraagt aan het op de agenda plaatsen van integere bedrijfsvoering bij verzekeraars. In het eerste kwartaal van 2009 wordt de self assessment uitgerold bij de overige kleine en middelgrote

verzekeraars. Na afloop hiervan wordt uit de uitkomsten een marktbeeld opgesteld en gecommuniceerd met de sector.

2.3.11 Onderzoek naar inkomens- en verzuimverzekeringen

In 2008 heeft een inventariserend onderzoek naar de WGA/WIA producten plaatsgevonden. Aanleiding hiervoor was de gewijzigde regelgeving volgend uit de WIA en de prijzenslag op deze markt. DNB heeft bij een aantal (grote) verzekeraars informatie opgevraagd ten behoeve van dit onderzoek. De belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is dat sommige verzekeraars weliswaar kortingen verlenen op de tarieven voor de WGA-eigenrisicoverzekering maar dat zij dit verlies direct nemen door prudent te reserveren. Verzekeraars hebben hun tarieven vast moeten stellen op basis van een onzeker kansstelsel van invalidering en revalidering. Op deze tarieven hebben verzekeraars commerciële kortingen verleend. Inmiddels is meer zekerheid en blijkt dat de instroom in de WIA lager is dan verwacht. De commerciële kortingen waren achteraf acceptabel en in de afgelopen twee jaar hebben de verzekeraars, met name door het onzekere kansstelsel, nog geen winsten genomen op de WIA gerelateerde arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. Naar verwachting zal dit in de komende jaren gebeuren. Gegeven de nog steeds grote onzekerheid over de ontwikkeling van de instroom- en schadecijfers en de voortgaande concurrentie in de markt is blijvende waakzaamheid ten aanzien van de tariefstelling en reservering van deze producten gewenst.

2.4 Pensioenfondsen

De pensioenfondsen zijn zwaar geraakt door de financiële crisis, met name in de tweede helft van 2008. Zowel de aandelenkoersen als de rente lieten twee kwartalen achtereen een flinke daling zien, resulterend in een flinke verslechtering van de dekkingsgraden van pensioenfondsen. Daardoor belandde een groeiend aantal fondsen in de situatie dat het aanwezige vermogen fors lager was dan de waarde van de pensioenverplichtingen. De volatiliteit op de financiële markten was groot en bovendien was de liquiditeit gebrekkig op meerdere deelmarkten waarin pensioenfondsen opereren. In deze situatie was het voor de pensioenfondsen bijzonder moeilijk om tot een goede inschatting van de te nemen maatregelen te komen. Het risico van overhaaste beslissingen, die geen recht zouden doen aan het lange termijn karakter van pensioenen, lag op de loer. Dit vormde aanleiding om, op basis van een overleg met vertegenwoordigers van de pensioensector en de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, nagenoeg alle pensioenfondsen uitstel tot 1 april 2009 te verlenen voor het indienen van herstelplannen. Pensioenfondsen die medio november naar het oordeel van DNB over onvoldoende herstelvermogen beschikten, blijven gehouden aan de wettelijke termijnen inzake herstelplannen. Voor de andere fondsen geldt onverminderd dat nieuwe tekorten a tempo moeten worden gemeld, en dat de voorbereiding van noodzakelijke maatregelen volop moet doorgaan.

Eind februari heeft de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid na overleg met DNB besloten de wettelijke termijn voor herstel van een dekkingstekort van drie jaar tijdelijk en onder voorwaarden te verlengen naar maximaal vijf jaar. Met deze maatregel wordt getracht te voorkomen dat in de huidige tijd van onzekere economische vooruitzichten op grote schaal tot korting overgegaan zou moeten worden die achteraf bezien niet nodig zou zijn geweest, zonder dat daarmee de problemen en risico's naar de toekomst worden doorgeschoven.

Gebrekkige liquiditeit leidde tot een sterk verhoogde rentevolatiliteit voor langere looptijden gedurende de laatste maanden van 2008. DNB heeft een eventuele correctie van de rentetermijnstructuur in beraad genomen en besloot begin januari de rentetermijnstructuur van 31 december 2008, onder meer van belang voor de herstelplannen van pensioenfondsen, niet aan te passen. De vertekeningen op de interbancaire swapmarkt waren de laatste weken van het jaar immers duidelijk afgenomen. Pensioenfondsen maken in herstelplannen ook gebruik van de toekomstige ontwikkeling van de rentetermijnstructuur ('forward curve'), die wordt afgeleid van de actuele rentetermijnstructuur. Hierbij wordt fondsen onder voorwaarden toegestaan de forward curve voor latere jaren te stabiliseren. Anders dan vaak wordt gedacht hadden niet alleen banken, maar ook sommige pensioenfondsen te maken met liquiditeitsproblemen. Deze problemen vloeien vooral voort uit de marginverplichtingen uit derivatenprogramma's, waaronder valutahedges, en uit het feit dat op een aantal markten sprake was van zeer lage handelsvolumes. Aan de verplichtingenkant was, anders dan bij banken, geen sprake van grote liquiditeitsrisico's. De pensioenaanspraken en -rechten zijn immers door deelnemers niet direct opvraagbaar. Verder geldt dat in een situatie van onderdekking pensioenfondsen niet mogen meewerken aan individuele waardeoverdracht.

Over de wettelijke eisen in tekortsituaties bleken enkele misverstanden te bestaan. Hardnekkig was bijvoorbeeld het misverstand dat pensioenfondsen met een reserve- of dekkingstekort wettelijk verplicht zijn om hun beleggingsbeleid aan te passen. Om dit misverstand de wereld uit te helpen, heeft DNB met een persbericht en een brief aan de pensioenfondsen duidelijk gemaakt dat de Pensioenwet zo'n verplichting niet kent.

Gaande het verslagjaar is het pensioentoezicht steeds meer in het teken komen te staan van de financiële crisis. In de aanloop naar de eerste kwartaalrapportage heeft DNB al de aandacht van pensioenfondsen gevraagd voor de mogelijke gevolgen van de situatie op de financiële markten, en hen gewezen op hun wettelijke verplichtingen daarbij. Onder meer is aandacht gevraagd voor de kostendekkende premie en het beleggingsbeleid, alsmede de noodzaak van prompte melding van tekorten; een boodschap die later op de jaarlijkse DNB-pensioenmiddag voor fondsbesturen nog eens is herhaald. Vanaf eind oktober zijn pensioenfondsen zelfs verplicht maandelijks te rapporteren. DNB heeft zowel aandacht besteed aan een adequate communicatie richting de pensioensector, als aan een open oor voor de problematiek waarvoor pensioenfondsen zich zien geplaatst. Sinds de situatie bij pensioenfondsen vanaf oktober sterk verslechterde heeft DNB een aantal keren overlegd met vertegenwoordigers van de pensioensector, soms ook in aanwezigheid van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De oproep richting fondsen om doordacht te handelen, en de beslissing inzake de indientermijn van herstelplannen, zijn mede op basis

van zo'n overleg tot stand gekomen. Met de geschetste aanpak heeft DNB gezocht naar een goede balans tussen enerzijds het voorkomen van overhaaste ingrijpende beslissingen, en anderzijds het behouden van goede grip op de situatie.

Afgezien van de crisisgerelateerde activiteiten is vanuit het toezicht veel tijd gestoken in thema's die, in het kader van meer risicogeorieënterd toezicht, een sterker accent verdienen. Zo heeft DNB zich ingespannen om de kwaliteit van de continuïteitsanalyses van pensioenfondsen op een hoger plan te krijgen. Op het terrein van governance was de naleving van de principes voor Pension Fund Governance een belangrijk aandachtspunt, maar heeft DNB ook het extern vermogensbeheer onder de loep genomen. Ook is extra aandacht besteed aan integriteitrisico's en de omgang met complexe financiële producten.

2.4.1 Financiële positie

De daling van de gemiddelde nominale dekkingsgraad, een trend die aan het eind van het vorige verslagjaar was ingezet, heeft zich voortgezet in 2008 (zie Tabel 4). Volgens de laatste, voorlopige cijfers is de gemiddelde dekkingsgraad gezakt tot rond 95% , ruim onder de waarde van de pensioenverplichtingen. Dalende aandelenkoersen en een dalende lange rente zijn debet aan deze verslechtering van de financiële positie van de pensioenfondsen. Het resultaat op het belegde vermogen is over het hele verslagjaar -17,0%, en heeft in elk kwartaal een negatief effect op de dekkingsgraad gehad. Dat de dekkingsgraad in het tweede kwartaal tijdelijk verbeterde, was vooral toe te schrijven aan een stijging van de kapitaalmarktrente. Ultimo 2008 hadden rond de 65 fondsen een reservetekort, ofwel een dekkingsgraad van onder 125%, en circa 300 fondsen een dekkingstekort, ofwel een dekkingsgraad van onder 105%.

Tabel 4 - Kerncijfers pensioenfondsen

	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ⁵
Reële dekkingsgraad (%) ¹	97	93	93	102	108	71
Nominale dekkingsgraad marktrente (%) ²	130	124	125	139	144	95
15 jaar zero coupon rente (%)	4,90	4,18	3,68	4,30	4,90	4,00
Premies pensioenfondsen (in % van de bruto loonsom)	8,7	9,3	10,4	9,2	8,9	8,3
Belegd vermogen voor risico fonds (EUR miljard, marktwaarde)	468	524	616	660	691	575
waarvan						
<i>Onroerend goed (%)</i>	10,3	10,0	9,9	10,8	10,4	11,2
<i>Aandelen incl. deelnemingen (%)</i>	41,8	42,2	42,3	42,6	40,7	31,5
<i>Vastrentend (%)</i>	40,5	41,6	40,9	40,4	43,1	52,8
<i>Grondstoffen incl. overig (%)</i>	7,4	6,2	7,0	6,2	5,8	4,6
Rendement (%) ³	10,1	9,5	12,9	7,7	3,9	-17,0
waarvan ⁴						
<i>Onroerend goed (%)</i>	3,4	24,3	20,4	31,6	0,0	-15,6
<i>Aandelen (%)</i>	19,5	12,7	22,2	14,2	4,4	-41,5
<i>Vastrentend (%)</i>	2,8	7,9	5,0	1,0	-0,3	3,0
<i>Grondstoffen incl. overig (%)</i>					23,7	-9,4

¹ DNB berekeningen op basis van de 2% inflatie doelstelling van de ECB

² DNB berekeningen 2004-2006 op basis 15 jaars zero coupon rente; vanaf 2007 op basis van nieuwe rapportage

³ Inclusief herwaardering

⁴ Jaarcijfers van 2004 t/m 2006 gebaseerd op data 5 grootste pensioenfondsen; cijfers 2007 en 2008 betreft de hele sector

⁵ Voorlopige cijfers

Pensioenfondsen dienen hun herstelplannen voor 1 april 2009 in te dienen. In deze plannen moeten zij aangeven hoe zij herstel van de financiële positie in de daartoe geldende termijnen denken te realiseren. Zij kunnen daartoe een aantal reguliere instrumenten inzetten. Zo kunnen premies worden verhoogd, hoewel de ruimte hiertoe in veel gevallen beperkt lijkt. In reactie op de vorige crisis, aan het begin van het decennium, zijn premiekortingen ten opzichte van de kostendekkende niveaus grotendeels verwijderd. De financiële positie van pensioenfondsen is daarmee beter dan het geval zou zijn geweest bij voortgezette premiekortingen, maar de ruimte voor verdere verhogingen is navenant kleiner. Aan de financieringskant kan ook worden overgegaan op bijstortingen door de sponsor. Soms is de verplichting hiertoe in tekortsituaties contractueel vastgelegd, in andere gevallen zal hierover door sponsor en pensioenfonds moeten worden onderhandeld. Na de vorige crisis is ook sprake geweest van een grootschalige overgang naar middelloonregelingen, inclusief voorwaardelijke jaarlijkse indexatie van de pensioenaanspraken. Hiermee zijn de mogelijkheden voor pensioenfondsen toegenomen om herstel te bevorderen door het achterwege laten van de indexatie: de pensioenverplichtingen stijgen dientengevolge minder snel. Een groot aantal fondsen heeft inmiddels al te kennen gegeven voor 2009 de indexatie van pensioenaanspraken en -rechten volledig achterwege te laten. Als uiterste redmiddel kunnen fondsen overgaan tot het korten van pensioenaanspraken en -rechten. Bij de beoordeling van de inzet van de sturingsinstrumenten zullen pensioenfondsbesturen zich moeten richten op een evenwichtige belangenbehartiging.

2.4.2 *Kredietcrisis en (volledig) herverzekerde pensioenfondsen*

Vooraf in de laatste drie maanden van 2008 heeft de kredietcrisis een substantiële invloed gehad op een groot aantal herverzekerde pensioenfondsen. Deze fondsen moeten rekening houden met het kredietrisico op de verzekeraar waar de verplichtingen zijn ondergebracht, in het bijzonder wanneer de verzekeraar een creditrating heeft van minder dan AA-. In 2008 is het aantal verzekeraars met een rating onder AA-toegenomen. De betrokken fondsen moeten maatregelen treffen om de kwaliteit van de vordering op de verzekeraar te verhogen, dan wel extra middelen aanhouden. Daarbovenop is de creditspread sterk toegenomen als gevolg van de kredietcrisis, waardoor de marktwaarde van de vordering op de verzekeraar is afgenomen en het vereiste eigen vermogen is gestegen.

Hierdoor heeft een aantal van de fondsen eind 2008 te kampen met een reservetekort en/of dekkingstekort. Voor een herstel moeten deze fondsen naar andere methoden zoeken dan de gewone pensioenfondsen die hun verplichtingen in eigen huis houden; zo heeft bijvoorbeeld een beursherstel geen directe invloed op de financiële positie van een herverzekerd fonds. Daarmee staan deze fondsen voor een flinke uitdaging in de komende periode, ook al voorziet de Pensioenwet in een overgangsregeling. De afgelopen jaren heeft DNB de fondsen, ondanks dat voor een groot deel van hen een overgangsregime geldt, al aangespoord om met deze problematiek aan de slag te gaan.

In het verslagjaar heeft DNB eveneens een groot deel van de garantiecontracten van volledig herverzekerde pensioenfondsen beoordeeld. In gesprekken met pensioenfondsen, accountants en actuarissen heeft DNB aandacht gevraagd voor de financiële eisen die de Pensioenwet stelt aan herverzekerde pensioenfondsen.

2.4.3 Continuïteitsanalyses

In de Pensioenwet diende de continuïteitsanalyse al meerdere doelen. Medio 2008 zijn daar nog twee toepassingen bijgekomen. Zo is de consistentie-eis uit de Pensioenwet geoperationaliseerd: pensioenfondsen dienen de consistentie tussen de bepaling van toeslagen aan deelnemers, de financiering daarvan én de communicatie daarover met behulp van een continuïteitsanalyse aan te tonen. Het voldoen aan de consistentie-eis is één van de voorwaarden voor het verlenen van premiekorting. Daarnaast is in het verslagjaar een nadere invulling gegeven aan het toeslaglabel zelf (zie paragraaf 5.4.4).

Het overgrote deel van de pensioenfondsen heeft de uitvoering van hun continuïteitsanalyse uitbesteed. Daarom heeft DNB niet alleen met fondsen maar ook met een groot aantal adviesbureaus en pensioenuitvoeringsorganisaties gesprekken gevoerd ter verbetering van de kwaliteit van de continuïteitsanalyses. In de gesprekken is aandacht besteed aan zowel de conceptuele als de technische aspecten van de continuïteitsanalyse. Dit heeft in het verslagjaar duidelijk zijn vruchten afgeworpen.

2.4.4 Toeslaglabel

In 2008 is het toeslaglabel tot stand gekomen. Pensioenfondsen dienen zelf het juiste toeslaglabel vast te stellen op basis van een continuïteitsanalyse. Het label geeft inzicht in de mate waarin de koopkracht van het pensioen zich ontwikkelt onder gewone én minder gunstige omstandigheden. Voor beide scenario's wordt het pensioenresultaat ingedeeld in één van vijf mogelijke categorieën. Over de categorie-indeling heeft DNB haar advies gegeven. Overigens geeft het toeslaglabel geen inzicht in de kwaliteit van de pensioenregeling in zijn geheel.

Pensioenuitvoerders zijn per 1 januari 2009 verplicht het toeslaglabel op te nemen in hun informatievoorziening, maar de turbulentie op de financiële markten heeft de AFM besloten haar toezicht daarop aan te passen.

2.4.5 Pension fund governance

'Pension Fund Governance' (PFG) draait om goed bestuur en evenwichtige 'checks and balances'. Het goed functioneren van een fonds staat of valt met de kwaliteit van het bestuur en evenwichtige checks and balances zijn onlosmakelijk verbonden met een goede inrichting en taakvervulling van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en het interne toezicht. Pensioenfondsen dienden per 1 januari 2008 de PFG-principes volledig vormgegeven te hebben.

In het toezicht op deze principes had DNB in 2008 twee speerpunten: de naleving van de bestuursprincipes en de bevordering van de deskundigheid van het pensioenfondsbestuur. Het blijkt niet altijd eenvoudig te zijn om voldoende gekwalificeerde mensen te vinden voor de verschillende organen van een fonds. Ruim de helft van de fondsen had eind 2008 een verantwoordingsorgaan ingesteld. Uit de sector komen signalen dat de afbakening van de werkzaamheden van deze organen ten opzichte van de werkzaamheden van de al langer bestaande deelnemersraden niet altijd even duidelijk is. Dat personen zowel lid van het verantwoordingsorgaan als de deelnemersraad kunnen zijn, draagt evenmin bij aan een duidelijke taakinvoering.

Eind 2008 heeft ruim de helft van de fondsen het interne toezicht georganiseerd. Ongeveer 80% van de fondsen heeft daarbij gekozen voor de variant van een visitatiecommissie, en een minimale frequentie van één visitatie per drie jaar. In veel gevallen zal de eerste visitatie daardoor pas worden uitgevoerd in 2010, waarmee de maximaal toegestane implementatietermijn geheel wordt benut. Wel blijkt dat bestuurders meer dan voorheen bezig zijn hun deskundigheid op uiteenlopende manieren te vergroten (deskundigheidsplan, zelfevaluatie, opleidingen enzovoort). DNB heeft met circa 50 nieuw benoemde bestuurders een gesprek gevoerd of gepland over hun visie op hun eigen deskundigheid en die van het bestuur als geheel. Tot op heden zijn de reacties op deze gesprekken positief. De gesprekken hebben het beoogde effect dat bestuurders meer begrip hebben gekregen voor de deskundigheidseisen die DNB stelt en meer inzicht hebben gekregen in welke deskundigheid (nog) noodzakelijk is.

2.4.6 Extern vermogensbeheer

Extern vermogensbeheer vindt op steeds grotere schaal plaats, waarbij steeds meer verantwoordelijkheden worden uitbesteed. Daarom heeft DNB in 2008 onderzoek uitgevoerd naar de precieze bepalingen in de contracten voor (fiduciair) vermogensbeheer, aan de hand van casus die door de toezichthouders zijn aangebracht. Potentiële probleemgevallen met betrekking tot uitbesteding van vermogensbeheer, zoals de uitbesteding van niet-standaard beleggingen, zijn daarbij geïdentificeerd en geadresseerd.

2.4.7 Integriteitrisico's bij pensioenfondsen

In het verslagjaar heeft DNB twee thema-onderzoeken uitgevoerd op het gebied van integriteitrisico's bij pensioenfondsen. Op basis van een interne quick-scan zijn daarvoor de thema's vastgoedbeleggingen en belangenverstrengeling geselecteerd als belangrijke risicogebieden voor integriteit. De thema-onderzoeken beoogden meerdere doelen te realiseren: vergroting van het integriteitbewustzijn binnen de pensioensector, toetsen van de beheersing van integriteitrisico's te toetsen, en - waar nodig - bijsturen op het verder mitigeren van de risico's. Het referentiekader voor de onderzoeken was de Pensioenwet, die voorschrijft dat ieder pensioenfonds een integere bedrijfsvoering waarborgt.

In het eerste half jaar van 2008 zijn zes diepgaande onderzoeken gestart bij grote pensioenfondsen met een gedegen portefeuille van directe en indirecte vastgoedbeleggingen. Aan de hand van enkele geselecteerde vastgoedtransacties is onderzocht op welke wijze integriteitrisico's worden beheerst. Hierbij

is achtereenvolgens gekeken naar de uitvoering van risicoanalyses, het opstellen van integriteitbeleid en de monitoring van procedures en maatregelen om integriteitrisico's te beheersen. De onderzoeken bouwden voort op onderzoeken in voorgaande jaren, en maakten onderdeel uit van het toezichtbrede project naar vastgoedbeleggingen. De bevindingen van de onderzoeken zijn besproken met de onderzochte fondsen. Tegen deze achtergrond is DNB ook passief betrokken geweest bij initiatieven die vanuit de sector zijn ondernomen om integriteitrisico's te beheersen bij vastgoedbeleggingen. In de tweede helft van het jaar heeft DNB een start gemaakt met het themaonderzoek naar belangenverstremgeling, dat doorloopt tot in 2009. Met bestuurders van acht pensioenfondsen zijn gesprekken gevoerd. In 2009 loopt dit themaonderzoek door naar in totaal twaalf onderzochte fondsen. Tijdens de gesprekken is aan de orde gekomen op welke wijze een bestuur omgaat met het risico op belangenverstremgeling, of er een gedragscode bestaat en zo ja, hoe die wordt nageleefd. De risico's op belangenverstremgeling hangen samen met de wijze waarop een fonds de activiteiten heeft georganiseerd. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan risico's die samenhangen met uitbestedings- of herverzekeringsactiviteiten en met de samenstelling van een bestuur. Ook hier vormen de risicoanalyses een belangrijk onderdeel van een integere bedrijfsvoering zoals de Pensioenwet dat voorschrijft. Na afronding van het onderzoek in 2009 zullen de bevindingen individueel worden teruggekoppeld aan de fondsen waar gesprekken mee zijn gevoerd.

2.4.8 Complexe financiële producten

DNB heeft in 2008 een aantal specifieke situaties en transacties van pensioenfondsen onder de loep genomen. Hierbij is zowel gekeken naar producten die vooral uit rendementstechnische overwegingen zijn gekocht, zoals structured credits en andere alternatieve beleggingen, als naar producten die vooral bedoeld zijn om het risicoprofiel van het fonds te verbeteren, zoals ingewikkelder afdeckingsstrategieën. De complexiteit kan daarbij in verschillende zaken schuilen, zoals de illiquiditeit van beleggingen, de gebrekkige transparantie rond de onderliggende risicoblootstelling en de grote afhankelijkheid van modellen om de waarde en de risico's van een product in te schatten.

In de onderzoeken heeft DNB onder meer scherp gelet op zaken als de motivatie van transacties en de plaats van het product in de strategie van het fonds, de organisatorische inbedding en operationele risico's, waarderingskwesties, robuustheid van de risicobeheersing en adequate inschatting van de kwantitatieve risico's en benodigde buffers.

2.4.9 Samenwerking, fusies en uitbesteding

Pensioenfondsen hebben in de afgelopen jaren in toenemende mate taken uitbesteed. Dat geldt voor zowel het vermogensbeheer als de pensioenadministratie. Ook de twee grootste Nederlandse pensioenfondsen, hebben hun uitvoering op afstand gezet. Pensioenfondsbestuurders komen daarmee steeds verder af te staan van de uitvoering en hebben minder directe controle over de kwaliteit, continuïteit en integriteit daarvan. Met de inwerkingtreding van de Pensioenwet op 1 januari 2007 verviel bovendien voor DNB de

mogelijkheid om direct en zonder tussenkomen van het pensioenfonds onderzoek te doen bij dienstverleners. De nieuwe Pensioenwet biedt DNB deze mogelijkheid alleen nog in het bijzondere geval dat niet op een andere wijze kan worden vastgesteld dat het fonds voldoet aan het bij of krachtens de wet bepaalde voor uitbestede werkzaamheden.

Voor DNB betekenen deze ontwikkelingen dat haar directe zicht op de risico's is verminderd, en een eventueel noodzakelijk ingrijpen van haar kant minder snel en effectief zal kunnen plaatsvinden. DNB achtte het daarom wenselijk dat de mogelijkheid van directe toegang tot de dienstverlener van een pensioenfonds zou worden hersteld. DNB heeft deze problematiek in de loop van 2008 besproken met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Naar aanleiding van deze gesprekken heeft het ministerie besloten een voorstel te doen om de situatie van directe toegang van de toezichthouder tot de dienstverlener van een pensioenfonds te herstellen. Dit alles neemt niet weg dat de eindverantwoordelijkheid bij het pensioenfondsbestuur zal blijven liggen. In geval van geconstateerde tekortkomingen in uitbestede activiteiten, zal het pensioenfondsbestuur de eerste aangesprokene zijn en blijven.

2.4.10 Algemene pensioeninstelling en Europese markt voor pensioenuitvoering

Met de voorgenomen introductie van de Algemene Pensioeninstelling (API) tracht het Kabinet de mogelijkheden voor grensoverschrijdende uitvoering van pensioenregelingen vanuit Nederland en de mogelijkheden voor samenwerking tussen pensioenfondsen te verruimen. In maart 2008 hebben de ministers van Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid aangekondigd een gefaseerde aanpak te volgen voor de introductie van de API. De eerste fase van dit traject vormt de introductie van de premiepensioeninstelling (PPI), van belang voor het vestigingsklimaat van Nederland. De PPI is bedoeld voor uitvoering van premieovereenkomsten, en vooral gericht op de uitvoering van buitenlandse pensioenregelingen. DNB heeft advies uitgebracht over de prudentiële toezichtaspecten van de PPI. De PPI is gericht op een betere benutting van de ruimte die de Europese pensioenfondsenrichtlijn biedt. Ook over de verbetering van de richtlijn zelf wordt nagedacht. In het verslagjaar heeft de Europese Commissie, na voorbereidend werk door CEIOPS, de Europese koepel voor pensioen- en verzekeringstoezichthouders, een consultatie naar de lidstaten uitgestuurd inzake nadere harmonisatie van de solvabiliteitseisen voor pensioeninstellingen. Daarop heeft SZW, met instemming van de pensioensector en DNB, in een reactie gesteld dat het niet de bedoeling kan zijn om de reikwijdte van de Europese regelgeving in te perken tot alleen de Nederlandse pensioenfondsen. Tevens is benadrukt dat eventuele stappen in de richting van verdere harmonisatie gebaseerd moeten zijn op een gedegen kosten-baten analyse, en dat één-op-één toepassing van het Europese prudentieel kader voor verzekeraars, Solvency II, niet opportuun is.

De tweede fase van het API-traject is gericht op ruimere mogelijkheden voor fusies tussen ondernemingspensioenfondsen. Voor deze fase heeft SZW in november een aanpak voor advies

voorgelegd aan de Stichting van de Arbeid. In de derde fase wordt bekeken op welke wijze een API kan worden geïntroduceerd die ook uitkeringsovereenkomsten mag uitvoeren.

2.5 Overige instellingen

2.5.1 Trust- en geldtransactiekantoren

DNB beoordeelt de bedrijfsvoering van trustkantoren vanuit het perspectief van integriteit. Dat houdt in dat trustkantoren hun cliënten goed moeten kennen en goed op de hoogte moeten zijn van de geldstromen en de daaraan verbonden integriteitrisico's. Zij moet zorg dragen voor een adequate risicobeheersing daarvan. In de beheersactiviteiten die trustkantoren voor hun cliënten uitvoeren schuilt immers het potentiële risico van betrokkenheid bij bijvoorbeeld witwassen.

In de tweede helft van 2008 besloot een grote bank te stoppen met de geldtransfersdienstverlening. Veel geldtransfers zijn vervolgens overgeheveld naar geregistreerde geldtransactiekantoren, die vanwege de toenemende drukte meer regionaal gespreide bijkantoren openden. Een aantal van deze bijkantoren is in een bestaande onderneming van een andere eigenaar geplaatst, bijvoorbeeld in een belwinkel. Door de grote toename van geldtransfers komt de beheersing van de integriteitrisico's onder druk te staan en daarom zullen de geldtransactiekantoren aanvullende maatregelen moeten nemen. DNB onderkent de risico's en heeft haar toezicht geïntensiveerd en voorwaarden gesteld aan geldtransactiekantoren die een implant willen openen.

Wanneer DNB signaleert dat de bedrijfsvoering van een trustkantoor of geldtransactiekantoor tekort schiet, kan zij formele maatregelen nemen. In het verslagjaar 2008 heeft DNB dat in 17 gevallen gedaan (zie paragraaf 2.8.1).

2.5.2 Beleggingsinstellingen en -ondernemingen

De kredietcrisis laat zich sterk voelen bij de beleggingsfondsen. Deze fondsen trekken gelden aan van beleggers ter collectieve belegging in uiteenlopende financiële instrumenten en activa en vallen onder een beheerder die van de AFM een vergunning heeft tot het exploiteren van een of meerdere beleggingsfondsen. Als prudentieel toezichthouder ziet DNB erop toe dat een beheerder beschikt over een vast minimum eigen vermogen; de fondsen dienen liquiditeiten ter grootte van minimaal 10% van het beheerde vermogen aan te houden. Veel fondsen hebben door de financiële crisis te kampen met waardedalingen van de beleggingsportefeuille, en een afnemend aantal deelnemers, omdat zij in deze tijden van crisis in steeds grotere getallen (willen) uittreden. De liquiditeit van een aantal fondsen is gedaald tot onder de vereiste 10%. Vooral fondsen met beleggingen in activa die moeilijk tegen acceptabele prijzen te gelde kunnen worden gemaakt, waaronder vastgoedfondsen en hedgefondsen, hebben hun liquiditeit sterk zien dalen. Sommige van deze fondsen moesten tijdelijk de mogelijkheid tot uittreden opschorten of, incidenteel, de beleggingsportefeuille liquideren. De hiermee gepaard gaande

koersverliezen komen volledig voor rekening van de deelnemers. Ook de vergoedingen voor de fondsbeheerders zijn afgenomen.

Beleggingsondernemingen zijn evenmin gespaard gebleven van de gevolgen van de financiële crisis. Deze ruim 200 financiële ondernemingen verlenen diensten als individueel vermogensbeheer en bemiddeling bij de uitvoering van effectentransacties. Zij vallen onder het Bazel II-raamwerk maar omdat zij alleen een dienstverlenende rol hebben, lopen zij – in tegenstelling tot banken – nagenoeg geen kredietrisico.

Derhalve zijn voor beleggingsondernemingen alleen het operationele risico en marktrisico bepalend voor de vaststelling van de kapitaaleisen.

Beleggingsondernemingen hebben in 2008 voor het eerst het ‘Internal Capital Adequacy Process’ moeten doorlopen, waarbij zij de toereikendheid van hun kapitaal moesten beoordelen aan de hand van een eigen inschatting van de voor hun relevante risico’s en bijbehorende beheersingsmaatregelen. In sommige gevallen is na afloop van dit proces, in samenspraak met DNB, besloten tot het aanhouden van extra kapitaal ter afdekking van eventueel resterende risico’s.

2.6 Integriteittoezicht

Waar integriteit tekort schiet, is de financiële stabiliteit in gevaar. De huidige financiële crisis levert schrijnende voorbeelden op, variërend van het verkopen van hypotheekleningen aan klanten die de lasten niet konden betalen tot het nemen van onverantwoorde risico’s op basis van perverse beloningsprikkel. DNB heeft in 2008 een analyse gemaakt van de integriteitgerelateerde oorzaken van de financiële crisis ten behoeve van concrete toezichtacties in 2009. Omdat uit de beloningssystemen van financiële instellingen prudentiële risico’s voortvloeien, zal DNB daar het komende jaar aandacht aan besteden.

DNB heeft in 2008 wederom veel aandacht besteed aan de integriteitrisico’s bij de vastgoedactiviteiten van banken, verzekeraars en pensioenfondsen. Na alle publiciteit rondom vastgoedfraude hebben de instellingen de handschoen opgepakt om zich te wapenen tegen malafide vastgoedpraktijken. Er is echter nog het nodige werk aan de winkel om de effectiviteit van de genomen maatregelen verder te verbeteren. DNB zal in 2009 nacontroles uitvoeren om de verbeteringen te peilen.

Het vastgoedthema is ook opgepakt door het Financieel Expertise Centrum (FEC), waarin DNB samenwerkt met meerdere partijen: AIVD, AFM, Belastingdienst, FIOD-ECD, KLPD, OM, Politie Amsterdam-Amstelland en de Raad van Hoofdcommissarissen. Het FEC fungeert als informatieplatform en kenniscentrum op het gebied van de integriteit van de financiële sector voor de deelnemende partijen. Daarnaast worden gezamenlijk projecten uitgevoerd. DNB-directeur Kellermann is sinds 2008 voorzitter van het FEC. In 2008 is door het FEC besloten om de organisatie van het FEC te herstructureren. Op 10 december 2008 heeft het FEC het ontwerp van het vernieuwde FEC goedgekeurd. In de nieuwe opzet wordt het FEC ondersteund door een FEC-eenheid, die per 1 januari bij DNB is ondergebracht.

Ook internationaal levert DNB een bijdrage aan de totstandkoming van nieuwe normen op het gebied van witwassen en terrorismefinanciering. Zo maakt DNB deel uit van de Nederlandse delegatie bij de Financial Action Task Force (FATF). De FATF heeft dit jaar financiële en niet-financiële instellingen meer betrokken bij haar werk. In samenwerking met de diverse sectoren heeft zij voor bijvoorbeeld trustkantoren en casino's een 'guidance' opgesteld voor een risico-gebaseerde aanpak van de bestrijding van witwassen en terrorismefinanciering. Ook heeft de FATF gepubliceerd over diverse (nieuwe) verschijningsvormen van witwassen en terrorismefinanciering, zoals de methoden van proliferatiefinanciering en de risico's van betaalsystemen op internet.

Computercriminaliteit is een andere focus van het integriteittoezicht. In het verslagjaar is een toename van computercriminaliteit, zoals het kopiëren van betaalpassen ('skimming') en fraude met internetbankieren, gesignaleerd. Afgezien van de materiële schade kan dit consequenties hebben voor het vertrouwen in elektronische distributiekkanalen, met name het betalings- en effectenverkeer. DNB en de onder toezicht staande instellingen hebben in 2008 een analyse gemaakt van computercriminaliteitsaanvallen en vervolgacties geïdentificeerd. Vanwege het grensoverschrijdende karakter van computercriminaliteit onderhoudt DNB over de aanpak hiervan nauw contact met buitenlandse collega-toezichthouders. In samenwerking met andere betrokken instanties heeft DNB projecten gestart om incidenten en trends verder te analyseren.

2.7 Markttoetreding

2.7.1 Inschrijvingen in de registers

Een financiële instelling heeft toestemming nodig om activiteiten uit te oefenen die onder de reikwijdte van financiële toezichtwetten vallen. DNB is onder meer verantwoordelijk voor de vergunningverlening aan banken, verzekeringsmaatschappijen en trustkantoren. Daarnaast behandelt zij aanmeldingen van pensioenfondsen en verzoeken tot inschrijving van geldtransactiekantoren. Vergunningen worden verleend op basis van criteria voor het bedrijfsplan, de solvabiliteit en de interne organisatie alsmede een toetsing van de integriteit en deskundigheid van beleidsbepalers. Tevens voert DNB een prudentiële toetsing uit bij beleggingsondernemingen en beleggingsinstellingen die voor een vergunning aankloppen bij de AFM. De uiteindelijke verlening van een vergunning, inschrijving of aanmelding leidt tot inschrijving in een register. De gezamenlijke registers van DNB en de AFM zijn te raadplegen op de websites van DNB (www.dnb.nl) en de AFM (www.afm.nl).

Tabel 5 - Inschrijvingen in de registers

	2004	2005	2006	2007	2008
Kredietinstellingen	821	781	738	749	764
Verzekeraars	363	352	368	352	335
Pensioenfondsen	839	800	767	713	656
Geldtransactiekantoren	30	28	25	30	29
Trustkantoren	31	119	138	145	152

In 2008 zijn 26 lokale Rabobanken uit het register geschreven vanwege onderlinge fusies. Daartegenover staat een toename van het aantal merendeel grensoverschrijdende EU-kredietinstellingen in Nederland. Per saldo resulteert dit in een stijging tot 764 (zie Tabel 5). In 2008 verleende ongeveer 59% van de in Nederland actieve kredietinstellingen diensten vanuit het buitenland, tegenover bijna 57% in 2007. Het aantal pensioenfondsen is door de aanhoudende consolidatie onder de actieve ondernemingspensioenfondsen verder afgenomen. De daling van het aantal verzekeringsmaatschappijen is voornamelijk toe te schrijven aan de afname van het aantal levens- en schadeverzekeraars.

2.7.2 Verklaring van geen bezwaar

DNB heeft de taak om voorgenomen gekwalificeerde deelnemingen in of door onder toezicht staande instellingen te beoordelen. Voor dergelijke deelnemingen, maar ook voor bepaalde andere handelingen van banken, zoals fusies en financiële reorganisaties, is een verklaring van geen bezwaar (vvgb) nodig. Bij de beoordeling van een aanvraag van een vvgb wordt getoetst of de handeling ongewenste gevolgen kan hebben voor een gezonde en prudente bedrijfsvoering, de solvabiliteit, de zeggenschapsstructuur van de financiële onderneming, en/of een ongewenste ontwikkeling van de financiële sector.

Het aantal verleende vvgb's is in 2008 gedaald ten opzichte van 2007 (zie Tabel 6). Dit kwam mede omdat in 2007 eenmalig veel groeps-vvgb's aan banken is verleend als gevolg van de overname van ABN AMRO door het consortium van Fortis, RBS en Santander. Wel is in 2008 het aantal vvgb's voor deelnemingen in beleggingsondernemingen en beheerders van instellingen voor collectieve belegging in effecten (icbe) fors gestegen. Hierbij speelt mee dat DNB deze vvgb-verlening in 2007 heeft overgenomen van de AFM, en pas vanaf het tweede kwartaal aanvragen heeft afgehandeld. Ultimo december 2008 waren nog verscheidene aanvragen in behandeling, met name voor herverzekeraars die sinds 1 september 2008 onder toezicht van DNB staan (zie paragraaf 2.3.4).

Tabel 6 - Aantal verleende vvgb's

	2004	2005	2006	2007	2008
Totaal vvgb's	1494	1144	941	523	502
- banken	796	210	160	195	175
- coöperatieve banken	418	754	549	-	-
- verzekeraars	280	180	232	190	77
- beleggingsondernemingen en beheerders icbe				138	250
Totaal groeps-vvgb's	-	13	22	110	32
- banken	-	7	4	68	9
- verzekeraars	-	6	18	31	8
- beleggingsondernemingen en beheerders icbe	-	-	-	11	15

2.7.3 Toetsing beleidsbepalers

Een integere bedrijfsvoering, onontbeerlijk voor de integriteit van het financiële systeem, begint bij integere beleidsbepalers, de mensen die aan het roer staan van financiële instellingen waaraan consumenten en bedrijven hun geldzaken toevertrouwen. De betrouwbaarheidstoetsing van (aankomende) beleidsbepalers is dan ook een belangrijk onderdeel van het integriteittoezicht. DNB beoordeelt de beleidsbepaler op relevante strafrechtelijke, financiële, toezicht, fiscale, bestuursrechtelijke en overige antecedenten. In het verslagjaar zijn 1.635 beleidsbepalers getoetst (zie Tabel 7).

Tabel 7 - Aantal getoetste beleidsbepalers

	2004	2005	2006	2007	2008
Kredietinstellingen	214	277	236	290	281
Verzekeraars	411	478	533	358	440
Overige Wft	-	-		18	33
Pensioenfondsen	700	904	843	716	691
Geldtransactiekantoren	68	47	40	18	34
Trustkantoren	690	173	129	178	156
Totaal	2083	1879	1781	1578	1635
Afgekeurde aanvragen	8	6	2	-	-
Ingetrokken aanvragen	-	13	53	58	33

2.8 Handhaving en interventie

2.8.1 Formele maatregelen bij onder toezicht staande instellingen

DNB kan in haar toezichtuitoefening verschillende formele maatregelen treffen ter preventie van situaties die de continuïteit van een onder toezicht staande instelling of de financiële aanspraken van derden in gevaar kunnen brengen. Wanneer welk handhavingsinstrument wordt ingezet, is vastgelegd in de nota

'Handhavingsbeleid' van DNB en AFM (zie www.dnb.nl). Het handhavingsbeleid is in 2008 op enkele kleine punten aangepast aan de actuele wet- en regelgeving, maar in essentie ongewijzigd gebleven. In het verslagjaar is het aantal formele maatregelen sterk toegenomen (zie Tabel 8). Vooral de stijging van het aantal lasten onder dwangsom bij pensioenfondsen is groot, omdat zij niet alleen een sanctie krijgen bij het niet tijdig indienen van jaarstaten, maar sinds november 2007 ook worden gesanctioneerd voor het niet tijdig insturen van de kwartaalrapportages. Vanwege de gevolgen van de financiële crisis heeft DNB bij een groot aantal pensioenfondsen om herstelplannen gevraagd en bij verzekeraars om financieringsplannen. De noodregeling is twee keer, voor Landsbanki en Indover, uitgesproken. DNB heeft in het verslagjaar zeven aan verzekeraars opgelegde lasten onder dwangsom openbaar gemaakt.

Tabel 8 - Formele maatregelen bij onder toezicht staande instellingen

	2004	2005	2006	2007	2008	Waarvan:						
						Banken ¹	Verzeke- raars ²	Pensioen- fondsen ³	Geldtrans- actiekantoren ⁴	Trust- kantoren ⁵	Beleggings- instellingen	Beleggings- ondernemingen
Last onder dwangsom	148	117	141	124	319		17	293	1	8		
Bestuurlijke boete			8	9	8	2		1	2	3		
Aanwijzing	6	7	23	11	16		12		3			1
Financieringsplan	4	1	3	1	8		8					
Saneringsplan	2	2	2	2	3		3					
Herstelplan	4	6	2		71		1	70				
Stille curatele		3	5									
Aanstelling bewindvoerder	1											
Doorhaling uit het register	1	4	14									
Aangifte bij het OM		2	1									
Noodregeling		1	1	2	2	2						
Totaal	166	143	200	149	427	4	41	364	6	11	0	1

¹ Bestuurlijke boetes in totaal EUR 54.550.

⁴ Bestuurlijke boetes in totaal EUR 2.722,50.

² 7 lasten onder dwangsom verbeurd voor een totaal bedrag van EUR 51.000. Deze zijn op grond van de Wft openbaar gemaakt.

⁵ Twee lasten onder dwangsom verbeurd voor een totaal bedrag van EUR 9.000. Bestuurlijke boetes in totaal EUR 54.550.

³ 71 lasten onder dwangsom verbeurd voor een totaal bedrag van EUR 480.500. Bestuurlijke boetes ad EUR 261.375.

2.8.2 Handhaving ten aanzien van illegale instellingen

DNB doet ook onderzoek naar ondernemingen die financiële diensten aanbieden zonder vergunning en derhalve illegaal opereren. Mede in het kader van een eenmalige grote actie ten aanzien van illegale geldtransactiekantoren werden in 2007 nog 86 nieuwe signalen onder de loep genomen, in 2008 werden 54 nieuwe signalen beoordeeld. Bij 30 ondernemingen werd een onderzoek ter plaatse uitgevoerd. Verder zijn 22 formele maatregelen getroffen (zie Tabel 9). Er zijn tien zaken tegen mogelijk illegale trustkantoren gestart: in vier gevallen bleek sprake van een overtreding, in één geval niet. In de vijf overige zaken loopt het onderzoek door in 2009. Een aantal overtreders heeft de activiteiten alsnog kunnen legaliseren. Vanwege de voortdurende stroom signalen over illegale trustactiviteiten, blijft DNB zeer alert.

Ter informatie en ter preventie van misstanden heeft DNB in het najaar van 2008 een brief met informatie over de financiële toezichtwetgeving gestuurd naar de haar bekende 'vertegenwoordigende kantoren', en partijen die met deze kantoren contact (kunnen) onderhouden zoals ambassades en buitenlandse

toezichthouders; de brief is tevens gepubliceerd op de website (zie www.dnb.nl). In de brief is erop gewezen dat vertegenwoordigende kantoren, die voor een buitenlandse bank kunnen optreden als verkenner op de Nederlandse financiële markten, geen bancaire activiteiten in Nederland mogen ontplooiën indien zij niet beschikken over een vergunning of EU-paspoort. In 2009 onderzoekt DNB of de vertegenwoordigende kantoren in strijd met de financiële toezichtwetgeving handelen. DNB besteedt voortdurend aandacht aan signalen over illegale geldtransacties vanwege de integriteitsinbreuken die dit met zich meebrengt. Opmerkelijk is dat het handhavend optreden van DNB niet langer uitsluitend het staken der activiteiten tot gevolg heeft, maar steeds vaker leidt tot het aanvragen van de benodigde vergunning.

Tabel 9 - Formele maatregelen bij illegale instellingen

	2005	2006	2007	2008	Waarvan in de sectoren:				Trust- kantoren ²
					Banken ¹	Verzeke- raars	Pensioen- fondsen	Geldtrans- actiekantoren	
Last onder dwangsom	5	6	4	3	2				1
Bestuurlijke boete		16	7	15	1				14
Publicatie	1	1							
Aanwijzing	4		3	3	3				
Stille curatele			1	1	1				
Aangifte bij het OM	8	1	2						
Noodregeling	3	1							
Faillissement op verzoek DNB			1						
Totaal	21	25	18	22	7	0	0	0	15

¹ Twee lasten onder dwangsom verbeurd voor een totaal bedrag van EUR 100.000. Bestuurlijke boete voor een bedrag van EUR 21781. DNB heeft het voornemen deze twee lasten onder dwangsom openbaar te maken op grond van de Wft.

² Last onder dwangsom voor een bedrag van EUR 40.000 verbeurd. Bestuurlijke boetes in totaal EUR 408.724.

2.8.3 Meldingen op grond van de Sanctiewet

Op grond van de Sanctieregelgeving moet worden voorkomen dat financiële middelen, direct of indirect, ter beschikking komen aan (rechts)personen en entiteiten die onder een sanctieregime vallen. Zo geldt bijvoorbeeld een sanctieregime voor personen en entiteiten die betrokken zijn bij verboden nucleaire activiteiten van Iran, en voor personen en entiteiten die betrokken zijn bij het dictatoriale regime van Zimbabwe. Volgens de Sanctieregelgeving moeten de financiële tegoeden van deze personen en entiteiten bij financiële instellingen worden bevroren, en dient de financiële dienstverlening aan dergelijke personen en/of entiteiten te worden gestaakt of geweigerd. Financiële instellingen moeten in staat zijn om de genoemde personen en entiteiten te herkennen, hun eventuele tegoeden te bevroren en dit onmiddellijk te melden aan DNB. Op grond van de Sanctieregelgeving zijn in 2008 30 meldingen, die overigens meerdere bevrozingen kunnen omvatten, gedaan. Na onderzoek zijn 28 meldingen gegrond verklaard. In 2008 heeft het sanctieregime jegens Iran op het gebied van proliferatiefinanciering een bredere praktische invulling gekregen. DNB heeft in 2008 onderzoek verricht naar de naleving van dit regime door diverse financiële instellingen en is voornemens dit onderzoek in 2009 te continueren.

2.8.4 *Bezwaar- en beroepsprocedures*

Het aantal bezwaarzaken is in 2008 ongeveer gelijk gebleven ten opzichte van 2007 (zie Tabel 10).

Aangezien de doorberekening van de toezichtkosten aan de financiële instellingen in het verslagjaar later plaatsvond dan in voorgaande jaren, kunnen mogelijkwijs bezwaarschriften tegen deze besluiten nog in 2009 binnenkomen. Van de 114 bezwaarschriftprocedures in 2008 zijn 77 zaken afgesloten: 17 bezwaarschriften zijn ingetrokken, 7 bezwaarschriften (kennelijk) niet-ontvankelijk verklaard, 42 ongegrond verklaard en 11 bezwaarschriften (gedeeltelijk) gegrond verklaard.

Tabel 10 - Bezwaar- en (hoger) beroepsprocedures

	Bezwaarschriftprocedures				(Hoger) beroepsprocedures			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Kredietinstellingen (Wtk, Wft)	8	42	19	10	9	15	14	7
Verzekeraars (Wtv, Wtn, Wft)	17	23	21	4	6	8	5	7
Pensioenfondsen (Pw, Psw, Wvb, Wet Bpf 2000)	49	60	41	36	5	8	12	14
Geldtransactiekantoren (Wgt)	9	3	6	2	10	8	2	
Trustkantoren (Wtt)	5	4	4	19	3	4	5	6
Beleggingsinstellingen (Wtb, Wft)	2							
Beleggingsondernemingen (Wte, Wft)	53	61	21	43		8	9	7
Totaal	143	193	112	114	33	51	47	41

Toelichting: Dit betreft de in het betreffende jaar afgesloten zaken alsmede de per 31 december van het betreffende jaar nog in behandeling zijnde zaken.

In 2008 zijn 20 van de 41 (hoger) beroepsprocedures afgehandeld. Al deze zaken eindigden met een uitspraak van de bestuursrechter te Rotterdam of het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) in Den Haag. In één geval is het (hoger) beroep (kennelijk) niet-ontvankelijk verklaard, in 12 zaken ongegrond en in 7 zaken is het beroep (gedeeltelijk) gegrond verklaard. Bij de (gedeeltelijk) gegrond verklaarde beroepsprocedures gaat het in twee zaken om door DNB opgelegde boetes wegens overtreding van de marktorderingsbepalingen in de Wet Bpf 2000/Wvb, die door de rechtbank op formele gronden zijn vernietigd. Vier van de door het CBb gegrond verklaarde hoger beroepen betroffen kostenaanslagen uit hoofde van de Wte 1995 over het jaar 2005, die waren opgelegd aan vier beleggingsondernemingen. Deze zijn om twee redenen door het CBb vernietigd. Ten eerste mogen geen kosten in rekening worden gebracht voor toezichtactiviteiten die rechtstreeks verband houden met de totstandbrenging van wet- of regelgeving. In de tweede plaats worden deze Kostenregelingen, die door de Minister van Financiën zijn vastgesteld, op onderdelen (de maatstaf voor effecteninstellingen) onverbindend geacht vanwege strijd met het verbod van willekeur.

De andere zaak waarin het CBb het hoger beroep gegrond verklaarde, betrof een door DNB aan een natuurlijke persoon opgelegde bestuurlijke boete wegens het leidinggeven aan een onderneming die zonder vergunning het bedrijf van kredietinstelling uitoefende. Het CBb oordeelde dat deze overtreding is

begaan door de onderneming en dat de wet er niet in voorziet dat een bestuurlijke boete wordt opgelegd aan een ander dan de overtreder.

2.9 Ontwikkelingen in wet- en regelgeving en toezichtmethodiek

2.9.1 Spoedwet in het kader van financiële stabiliteit

Teneinde marktmanipulatie tijdens de financiële crisis tegen te gaan, heeft de AFM op 21 september 2008 het verbod uitgevaardigd op ‘naked short selling’, het ongedekt verkopen van beursgenoteerde aandelen, uitgegeven door financiële ondernemingen. Op 11 oktober 2008 werd deze maatregel uitgebreid tot een verbod op het vergroten van een (netto) shortpositie, zowel ongedekt als gedekt, in bepaalde financiële ondernemingen. Ter bekrachtiging van dit verbod is in zeer korte tijd een wetsvoorstel tot wijziging van de Wft aan het parlement voorgelegd en aangenomen. Deze ‘Wet van 9 oktober 2008’ geeft DNB de bevoegdheid om in geval van bijzondere omstandigheden tijdelijke regelingen vast te stellen, teneinde bij te dragen aan de stabiliteit van de financiële sector. De AFM heeft eenzelfde regelgevende bevoegdheid gekregen, ter bevordering van ordelijke en transparante processen op de financiële markten. Op basis van deze spoedwet heeft de AFM de ‘Tijdelijke regeling inzake short selling’ opgesteld, die geldt tot 1 juni 2009. DNB heeft in het verslagjaar geen gebruik gemaakt van deze nieuwe bevoegdheid.

2.9.2 Toezicht op gedekte obligaties

Per 1 juli 2008 is het toezicht op ‘covered bonds’, ofwel gedekte obligaties, een nieuwe toezichttaak van DNB. Hiermee is een invulling gegeven aan specifieke Europese regelgeving die voorziet in wettelijk toezicht op gedekte obligaties. Dit biedt Nederlandse banken de mogelijkheid om gebruik te maken van dit financieringsinstrument. Banken kunnen nu gedekte obligaties uitgeven die dankzij het onderpand, de dekking, een grote mate van zekerheid bieden aan de houders van deze obligaties. Op verzoek van de uitgevende bank kunnen deze obligaties door DNB worden opgenomen in een openbaar register: dit zijn de zogenoemde ‘geregistreerde gedekte obligaties’. DNB neemt de obligaties op als de uitgevende bank heeft aangetoond dat de ‘covered bonds’ (blijven) voldoen aan alle wettelijke vereisten.

DNB voert een marginale toets uit op het aanbiedingsprogramma van gedekte obligaties, waarbij zij in zeer belangrijke mate steunt op bevindingen van (door de uitgevende instellingen zelf ingeschakelde) externe juridische en economische deskundigen. Met het toezicht kan DNB niet de garantie geven dat de uitgevende bank nooit in gebreke zal komen of dat obligatiehouders in alle gevallen gevrijwaard blijven van verliezen. Het rendement op een erkende gedekte obligatie wordt immers voornamelijk bepaald door factoren die buiten de invloedssfeer van DNB liggen.

2.9.3 Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme

De nieuwe Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) is op 1 augustus 2008 in werking getreden. In deze wet is de derde Europese witwasrichtlijn verwerkt en zijn twee wetten samengevoegd: de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties. De Wwft vormt een sluitend geheel van maatregelen ter voorkoming van misbruik van het financiële stelsel voor witwassen en het financieren van terrorisme. DNB heeft gezamenlijk met de overige Wwft-toezichthouders bekend gemaakt dat tot 1 januari 2009 coulerance wordt betracht bij toezicht op de naleving van nieuwe bepalingen in de Wwft.

2.9.4 Externe evaluatie DNB toezicht

In opdracht van DNB is een evaluatiecommissie van drie externe deskundigen begonnen met een evaluatie van het toezicht op verzekeraars. Deze evaluatie stond op de agenda ruim voordat de financiële crisis aanzwol. Risico-oriëntatie, een belangrijk uitgangspunt van het toezicht dat nog volop in ontwikkeling is, is gekozen tot focus van de evaluatie. Centraal staat de vraag in hoeverre het toezicht risicogeoriënteerd is en hoe de risico-oriëntatie verbeterd kan worden. De evaluatie wordt naar verwachting in het voorjaar van 2009 afgerond.

2.9.5 Duisenberg School of Finance

De Duisenberg School of Finance is op 15 september 2008 officieel geopend. Doel van deze School is de creatie van een academisch topklimaat voor onderzoek en onderwijs op het gebied van financiële markten. DNB, een van de initiatiefnemers, is nauw betrokken bij de operationele voorbereidingen van de school en het opstellen van het onderwijsprogramma. Inmiddels zijn de eerste studenten begonnen met hun opleiding. De colleges worden gegeven in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Erasmus Universiteit Rotterdam en het Tinbergen Instituut.

2.10 Kosten en financiering

De kosten van het toezicht bedragen EUR 81,2 miljoen. Dat is EUR 17,0 miljoen minder dan begroot (EUR 98,2 miljoen), vooral door lagere pensioenlasten in verband met de toepassing van RJ271. In paragraaf 2.10.1 wordt ingegaan op de toezichtkosten. Vervolgens wordt ingegaan op de financiering van het toezicht (paragraaf 2.10.2). Deze is gebaseerd op een door de minister vastgestelde heffingsystematiek, welke op grond van de uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven van 18 juni 2008 in overleg met de relevante sectoren is aangepast.

2.10.1 Toezichtkosten

Tabel 11 - Werkelijke kosten 2008 per groep financiële instellingen

EUR miljoen

	Realisatie 2008	Begroting 2008	Verschil	Realisatie 2007	Realisatie 2006
Banken ¹	35,04	39,61	-4,58	45,21	35,82
Pensioenfondsen	17,15	22,23	-5,08	21,38	20,19
Verzekeraars ²	20,97	26,60	-5,63	25,16	24,94
Geldtransactiekantoren	1,77	2,29	-0,52	2,62	2,42
Trustkantoren	2,83	3,05	-0,22	3,73	2,85
Beleggingsinstellingen	0,63	0,90	-0,27	0,56	0,77
Beleggingsondernemingen	2,38	2,97	-0,59	2,87	2,76
Wwft en sanctiewet	0,35	0,62	-0,27	0,72	0,65
FEC-eenheid ³	0,14	0,00	0,14	0,00	0,00
Totaal toezichtkosten	81,24	98,27	-17,03	102,26	90,39
Bijdrage instellingen voor toezichtkosten	58,74	77,81	-19,06	84,94	75,59
Gemiddeld aantal fte's ⁴	642	675	-33	657	637

¹ Banken inclusief Electronische geldinstellingen en overige kredietinstellingen (niet banken).

² Inclusief kosten zorgverzekeraars ad EUR 3,7 miljoen (begroot EUR 4,8 miljoen) en exclusief bijdrage aan Stichting Vie d'Or ad EUR 8,5 miljoen.

³ Aanloopkosten inrichting nieuwe FEC-eenheid. Kosten worden met overheid verrekend.

⁴ Direct personeel plus toegerekende ondersteuning; fte's 2006 gecorrigeerd voor systeemwijziging in 2007.

De totale toezichtkosten zijn EUR 17,0 miljoen lager dan begroot, vooral vanwege de sterke daling van de pensioenlast van DNB (effect ten opzichte van de begroting: - EUR 15,6 miljoen). Deze daling van de pensioenlast vloeit voort uit de stijging van de rente in 2007. De toekomstige ontwikkeling van de pensioenlasten laat zich overigens moeilijk schatten. Deze ontwikkeling hangt – in verband met de toepassing van RJ271 – namelijk sterk af van marktontwikkelingen, waaronder rente.

Verder resulteert de lagere personele bezetting (inclusief ondersteuning - 33 fte) in lagere personeelskosten (effect - EUR 3,6 miljoen). De kosten voor directe toezichtmedewerkers zijn met EUR 1,7 miljoen onderschreden (- 15 fte). Op ondersteuning is EUR 1,9 miljoen bespaard (- 18 fte). Tegenover de lagere kosten voor direct personeel staan hogere inhuurkosten (EUR 2,3 miljoen), voornamelijk voor het toezicht op banken. De overige effecten zijn per saldo - EUR 0,1 miljoen.

DNB heeft in het verslagjaar voor EUR 8,5 miljoen de kosten van de Stichting Vie d'Or van de afgelopen veertien jaar voor haar rekening genomen (zie inhoudelijke toelichting op pagina 45). Deze bijdrage is inmiddels verrekend met de Staat. Deze eenmalige kosten staan een juist beeld van de historische kostenontwikkeling in de weg en zijn daarom niet opgenomen in Tabel 11.

Voor de verschillende groepen financiële instellingen zijn de kosten hieronder toegelicht.

Banken (kredietinstellingen)

De onderschrijding in 2008 van EUR 4,6 miljoen (12%) voor banken wordt veroorzaakt door de daling van de pensioenlasten (- EUR 6,5 miljoen). Had deze daling zich niet voorgedaan, dan zouden de kosten voor het toezicht op banken met EUR 1,9 miljoen zijn overschreden, aangezien er extra kosten zijn gemaakt voor het toezicht op het transitieproces van ABN AMRO in de eerste helft van 2008 en de crisismonitoring en interventies in het najaar (effect EUR 2,3 miljoen). In paragraaf 2.2 worden de ontwikkelingen rond het banktoezicht toegelicht.

Pensioenfondsen

De kosten voor het pensioentoezicht zijn EUR 5,1 miljoen (23%) lager dan begroot. De onderschrijding wordt veroorzaakt door het pensioeneffect (- EUR 3,5 miljoen) en een lagere personele inzet dan begroot (11%). Het bleek ook in 2008 lastig om vacatures voor specialistische functies in te vullen.

Verzekeraars

De kosten voor het toezicht op verzekeraars is EUR 5,6 miljoen (21%) lager dan begroot. Ook deze onderschrijding wordt veroorzaakt door het pensioeneffect (- EUR 4,1 miljoen) en een lagere personele inzet dan begroot (6%). Vooral voor het toezicht op zorgverzekeraars blijft het lastig om goed gekwalificeerd personeel aan te trekken.

Overige instellingen, Wwft en Sanctiewet

De lagere dan begrote kosten voor het toezicht in 2008 hangen voornamelijk samen met de lagere pensioenlasten. Daarnaast zijn voor het toezicht op trustkantoren extra kosten gemaakt in verband met de nasleep van de aanpak van illegale trustkantoren in 2007 (effect circa EUR 0,3 miljoen).

FEC-eenheid

In 2008 is besloten het Financieel Expertise Centrum (FEC) te reorganiseren om tot een efficiëntere operationele samenwerking te komen. In 2008 is gestart met de inrichting van een nieuwe FEC-eenheid. Voor de werkzaamheden van deze FEC-eenheid ontvangt DNB een specifieke vergoeding van het Ministerie van Financiën, als overheidsbijdrage voor de financiering van het toezicht. De nieuwe FEC-eenheid gaat per 2009 van start en wordt gehuisvest binnen DNB. Deze eenheid krijgt naast de ondersteuning van de FEC-Raad ook een actieve inhoudelijke en procesmatige taak in de FEC-samenwerking.

Aansprakelijkstellingen

Het kan voorkomen dat DNB uit hoofde van haar toezichttaak aansprakelijkstellingen ontvangt (of aankondigingen van aansprakelijkstellingen). De directie beoordeelt (mede op basis van ingewonnen juridisch advies) of deze (aankondigingen van) aansprakelijkstellingen gezien de strekking, materialiteit en waarschijnlijkheid mogelijk zouden kunnen leiden tot een niet als toezichtkosten verhaalbare claim in welk geval besloten wordt al dan niet een voorziening te treffen. Indien het bedrag waarvoor de verplichting kan worden afgewikkeld niet met voldoende betrouwbaarheid kan worden vastgesteld, wordt volstaan met een vermelding in deze toelichting. De directie heeft inzake aansprakelijkstelling geen aanleiding gezien om in het verslagjaar een voorziening te treffen. De relevante lopende zaken worden hieronder toegelicht.

NV Levensverzekering Maatschappij 'Vie d'Or'

Eind mei 2008 hebben de stichting Vie d'Or, die de belangen van voormalige polishouders van NV Levensverzekering Maatschappij 'Vie d'Or' (hierna te noemen Vie d'Or), behartigt, Deloitte Accountants, Heijnis & Koelman, DNB, de Staat en het Verbond van Verzekeraars een overeenkomst gesloten die voorziet in een regeling voor oud-polishouders van Vie d'Or. In dat kader is een fonds gevormd van ongeveer EUR 45 miljoen ter verdeling onder oud-polishouders. DNB erkent geen aansprakelijkheid en levert geen bijdrage aan het fonds, maar neemt in dit verband EUR 8,5 miljoen van de kosten van de Stichting Vie d'Or van de afgelopen veertien jaar voor haar rekening. Deze overeenkomst tot collectieve afwikkeling van massaschade is in juli 2008 voorgelegd aan het Gerechtshof in Amsterdam om verbindend te worden verklaard. De mondelinge behandeling van dit verzoek is in maart 2009 gepland. Als de rechter de overeenkomst verbindend verklaart en voldoende oud-polishouders gebondenheid aan de regeling aanvaardt ontvangen zij uit het fonds een gedeelte van het bedrag waarvoor hun rechten in 1994 zijn gekort bij de overdracht van de verzekeringsportefeuille van Vie d'Or in het kader van de noodregeling.

Vorderingen van voormalige directeurs van twee kredietinstellingen

In een tweetal verschillende procedures hebben drie voormalige directeurs van twee kredietinstellingen DNB aansprakelijk gesteld voor de door hen beweerdelijk door toedoen van DNB geleden schade.

In de eerste procedure, waarin één voormalig directeur van een kredietinstelling DNB aansprakelijk heeft gesteld, heeft de Hoge Raad op 23 februari 2007 een voor DNB gunstig arrest van het Hof Amsterdam van 10 februari 2005 vernietigd en de zaak ter verdere behandeling verwezen naar het Hof Den Haag. De zaak is in 2008 door eiser aanhangig gemaakt bij het Hof Den Haag. Een uitspraak wordt pas in 2009 verwacht.

De tweede procedure werd tegen DNB gestart nadat het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) op 12 september 2006 de door DNB ten aanzien van twee voormalige directeurs van een andere kredietinstelling in 2003 genomen toezichtmaatregelen heeft herroepen. Nadat de voorzieningenrechter van de rechtbank Amsterdam en nadien ook het Hof Amsterdam in hoger beroep de gevraagde voorzieningen, onder meer tot betaling door DNB van een voorschot, heeft afgewezen hebben de twee voormalige directeurs op 13 februari 2008 DNB in een bodemprocedure voor de rechtbank Amsterdam gedagvaard. Bij vonnis van 31 december 2008 heeft de rechtbank Amsterdam alle vorderingen tot schadevergoeding afgewezen.

Stichting Fortis Effect

De Stichting Fortis Effect heeft DNB naast enkele andere partijen bij brief van 22 oktober 2008 aansprakelijk gesteld wegens beweerdelijk falend toezicht op Fortis. De Stichting Fortis Effect stelt dat de schade veroorzaakt door de handelwijze van de diverse aansprakelijk gestelde partijen ten minste 10 miljard euro bedraagt. DNB heeft iedere aansprakelijkheid afgewezen.

Fortis aandeelhouders

Enkele Fortis aandeelhouders hebben DNB naast enkele andere partijen gedagvaard voor de Rechtbank van Koophandel te Brussel, waarbij onder andere schadevergoeding is gevorderd. Eisers vorderen vijf euro per aandeel, onbekend is om hoeveel aandelen het gaat. DNB wijst iedere aansprakelijkheid af.

2.10.2 Financiering toezichtkosten

De financiering vindt plaats op basis van een door de minister vastgestelde heffingsystematiek (zie bijlage 2). Eens per jaar wordt een rekening verzonden aan de instellingen. In die rekening wordt het exploitatiesaldo van de verschillende groepen financiële instellingen over het voorgaande jaar verrekend met de heffing (op basis van de begroting) voor het lopende jaar. Het exploitatiesaldo over 2008 is het bedrag dat in 2009 met de overheid en instellingen moet worden verrekend. De verrekening gebeurt op basis van de instemming van de minister met een daartoe strekkend voorstel in de verantwoording. Het exploitatiesaldo wordt per groep financiële instellingen in twee stappen vastgesteld. Eerst wordt de definitieve heffing berekend op basis van de werkelijke kosten (zie Tabel 12, Nacalculatie

overheidsbijdrage en bijdrage instellingen). Vervolgens wordt het exploitatiesaldo berekend. Dit gebeurt door het verschil tussen het definitief te heffen bedrag en de gerealiseerde opbrengst¹ (het voorschot) te nemen (zie Tabel 13, Te verrekenen met overheid en instellingen).

Bij de verdeling van de kosten tussen overheid en financiële instellingen is rekening gehouden met de aanvullende overheidsbijdrage voor het voorbereiden van wet- en regelgeving in 2007 en 2008. Deze bijdrage is het gevolg van de uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven op 18 juni 2008. In bijlage 2 wordt deze bijdrage nader toegelicht. Ook is rekening gehouden met de effecten van de aanpassing van de heffingssystematiek voor beleggingsondernemingen met een publieksfunctie.

Tabel 12 - Nacalculatie overheidsbijdrage en bijdrage instellingen over 2008

EUR miljoen	Werkelijke kosten 2008	Nacalculatie bijdrage overheid	Nacalculatie bijdrage instellingen
Banken ¹	35,04	9,04	26,00
Pensioenfondsen	17,15	2,06	15,09
Verzekeraars	20,97	5,98	14,99
<i>Verzekeraars (exclusief Zorg)</i>	<i>17,29</i>	<i>4,91</i>	<i>12,38</i>
<i>Zorgverzekeraars</i>	<i>3,68</i>	<i>1,06</i>	<i>2,61</i>
Geldtransactiekantoren	1,77	1,60	0,17
Trustkantoren	2,83	2,27	0,56
Beleggingsinstellingen	0,63	0,04	0,58
Beleggingsondernemingen	2,38	1,02	1,36
WID MOT Sanctiewet	0,35	0,35	0,00
FEC-eenheid	0,14	0,14	0,00
Totaal	81,24	22,50	58,74

¹ Banken inclusief Electronische geldinstellingen en overige kredietinstellingen (niet banken).

¹ De gerealiseerde opbrengst bestaat uit de heffing op basis van de begroting en de opbrengsten uit boetes, dwangsommen en leges. Als gevolg van tarifiering en bijbehorende afrondingsverschillen, kan de heffing op basis van de begroting enigszins afwijken van de begrote kosten.

Tabel 13 - Te verrekenen met overheid en instellingen in 2009 (exploitatiesaldo 2008 per groep)

EUR miljoen

	Overheidsbijdrage			Bijdrage instellingen		
	Nacalculatie	Voorschot	Te verrekenen	Nacalculatie	Voorschot ² totaal	Te verrekenen
Banken ¹	9,04	9,86	-0,82	26,00	29,23	-3,24
Pensioenfondsen	2,06	2,53	-0,47	15,09	23,69	-8,60
Verzekeraars	5,98	7,23	-1,25	14,99	20,11	-5,12
<i>Verzekeraars (exclusief Zorg)</i>	<i>4,91</i>	<i>5,91</i>	<i>-1,00</i>	<i>12,38</i>	<i>16,62</i>	<i>-4,24</i>
<i>Zorgverzekeraars</i>	<i>1,06</i>	<i>1,32</i>	<i>-0,25</i>	<i>2,61</i>	<i>3,49</i>	<i>-0,88</i>
Geldtransactiekantoren	1,60	2,07	-0,46	0,17	0,28	-0,12
Trustkantoren	2,27	2,45	-0,18	0,56	0,99	-0,43
Beleggingsinstellingen	0,04	0,06	-0,01	0,58	0,84	-0,26
Beleggingsondernemingen	1,02	0,24	0,78	1,36	2,08	-0,72
WID MOT Sanctiewet	0,35	0,62	-0,27			
FEC-eenheid	0,14	0,00	0,14			
Totaal	22,50	25,06	-2,56	58,74	77,23	-18,49

¹ Banken inclusief Electronische geldinstellingen en overige kredietinstellingen (niet banken).² Voorschot inclusief opbrengsten uit leges voor individuele handelingen ad EUR 1,26 miljoen en ontvangsten uit boetes en dwangsommen ad EUR 4,26 miljoen, waarvan EUR 3,91 voor pensioenfondsen.

DNB stelt voor om voor alle doelgroepen het exploitatiesaldo over 2008 met de instellingen en de overheid te verrekenen in 2009. Als de Minister dit voorstel volgt, dan betekent dit dat de afrekening van 2008 wordt gecombineerd met de heffing op basis van de begroting 2009. De teruggave van de overheidsbijdrage ad EUR 2,6 miljoen wordt verrekend met de uitkering van het slotdividend over 2008 van DNB aan de Staat.

De bijdrage aan de Stichting Vie d'Or van EUR 8,5 miljoen is reeds in 2008 met de Staat verrekend.

3 EXPORTKREDIET- EN INVESTERINGSVERZEKERING

De afgelopen 85 jaar heeft DNB bijgedragen aan het Nederlandse beleid op het gebied van de exportkrediet- en investeringsverzekeringsfaciliteiten (EKV) van de Staat. In mei 2007 besloot het Ministerie van Financiën de organisatie rondom de EKV te herstructureren. In de nieuwe opzet vervult DNB geen rol meer. Haar riskmanagementtaken zijn overgenomen door Financiën en gedeeltelijk door Atradius. DNB heeft de overdracht van haar taken aan Financiën en Atradius op 1 april 2008 afgerond, drie maanden eerder dan voorzien. Formeel zijn de EKV-taken per 1 juli geëindigd op grond van het Besluit intrekking Regeling export- en importgaranties 1992.

3.1 Resultaten

Het eerste kwartaal van 2008 stond in het teken van de afronding van de taak- en kennisoverdracht en de begeleiding en zorg voor de betrokken medewerkers.

Tabel 14 - Belangrijkste doelstelling Ekv

Doelstelling 2008	Indicator 2008	Streefwaarde 2008
Overdracht van Ekv-kennis en taken	1. Kennisoverdracht eind juni afgerond 2. Oplevering portefeuillemodel EKV op landenniveau in Q2 2008 volgens projectplanning	1. Voor 1 april afgerond 2. Gerealiseerd

De afronding van werkzaamheden en de overdracht van kennis aan Financiën en Atradius is projectmatig aangepakt. DNB heeft al haar relevante EKV-kennis vastgelegd en overgedragen. Een portefeuillemodel voor de EKV, waarmee de kredietrisico's van de EKV-portefeuille kunnen worden geraamd, heeft DNB in samenwerking met Financiën en Atradius volgens planning opgeleverd. Ook is het door DNB ontwikkelde managementinformatiesysteem MISEKV aan Atradius overgedragen.

De afronding van de overdracht van de EKV-taken en het ontslag uit alle verplichtingen die verband houden met de EKV zijn door Financiën in een brief bevestigd. Financiën spreekt in deze brief haar waardering uit over de wijze waarop DNB haar taken op EKV-terrein heeft vervuld.

In het verslagjaar zijn de taken van de EKV-medewerkers komen te vervallen. Voor deze medewerkers was het Sociaal Plan van DNB van toepassing. Uiteindelijk heeft het merendeel van de medewerkers een nieuwe werkring gevonden, binnen of buiten de organisatie.

3.2 Inspanningen en kosten

De personele inzet in 2008 was 3,2 fte (waarvan 2,4 fte directe medewerkers). Dit is 6,3 fte minder dan begroot. De inzet resulteert in de volgende kosten:

Tabel 15 - Werkelijke kosten 2008 Exportkrediet- en investeringsverzekering

EUR miljoen

	Realisatie 2008	Begroting 2008	Verschil	Realisatie 2007	Realisatie 2006
Primaire activiteiten	0,13	0,63	-0,50	1,47	1,41
Ondersteunende activiteiten	0,14	0,68	-0,54	1,03	1,14
Totaal kosten	0,27	1,31	-1,04	2,51	2,55

De onderschrijding ten opzichte van de begroting 2008 hangt samen met de snellere afronding van de overdracht van de EKV-taken.

ACCOUNTANTSVERKLARING

Deze accountantsverklaring is afgegeven ten behoeve van het Ministerie van Financiën en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Opdracht

Ingevolge uw opdracht hebben wij de bijgevoegde ZBO-verantwoording 2008 van De Nederlandsche Bank N.V. te Amsterdam over het boekjaar 2008 gecontroleerd. De verantwoording is gedateerd 3 maart 2009. Deze verklaring heeft uitsluitend betrekking op:

- Tabel “Kosten en financiering toezicht” op blz 5;
- Tabel 11 op blz 44 “Werkelijke kosten 2008 per groep financiële instellingen”;
- Tabel 12 op blz 48 “Nacalculatie overheidsbijdrage en bijdrage instellingen over 2008”;
- Tabel 13 op blz 49 “Te verrekenen met overheid en instellingen in 2009 (exploitatiesaldo 2008 per groep)”;
- Tabel 15 op blz 51 “Werkelijke kosten 2008 Exportkrediet- en investeringsverzekering”;
- Bijlage 3 “Kosten toezichtactiviteiten” op blz 59.

De verantwoording is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de directie van de vennootschap. Het is onze verantwoordelijkheid een accountantsverklaring inzake deze opgave te verstrekken.

Werkzaamheden

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Volgens deze richtlijnen dient onze controle zodanig te worden gepland en uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de verantwoording geen onjuistheden van materieel belang bevat. Een controle omvat onder meer een onderzoek door middel van deelwaarnemingen van informatie ter onderbouwing van de bedragen en toelichtingen in de verantwoording. Tevens omvat een controle een beoordeling van de grondslagen kostentoekening, zoals uiteengezet in Bijlage 2 op de pagina's 55 tot en met 58, die bij het opstellen van de verantwoording zijn toegepast en van belangrijke schattingen die de directie van de vennootschap daarbij heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de verantwoording. Wij zijn van mening dat onze controle een deugdelijke grondslag vormt voor ons oordeel.

Oordeel

Wij zijn van oordeel dat de verantwoording een getrouw beeld geeft van:

- De kosten, opbrengsten en voorschotten van het toezicht over het jaar 2008. Deze voldoen aan aanvaardbare bedrijfseconomische grondslagen.
- Het budget en realisatie van Ekv. Deze voldoen aan aanvaardbare bedrijfseconomische grondslagen

Amsterdam, 13 maart 2009

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

R.A.J. Swaak RA

BIJLAGE 1 BEDRIJFSVOERING

Sinds de reorganisatie van de DNB in 2004 zet DNB zich in voor een verdere verbetering van de efficiëntie en professionaliteit van haar bedrijfsvoering. In 2008 zijn reorganisaties doorgevoerd in de facilitaire dienstverlening en de financiële ondersteuning binnen DNB en is het besluit genomen tot een reorganisatie van de documentaire informatie en archieffunctie in de komende jaren.

Op het gebied van ICT is gewerkt aan een verdere vereenvoudiging van de infrastructuur, met als resultaat dat DNB met minder platforms werkt. De verbetering van de ICT-governance heeft de kwaliteit van de informatiemanagementfunctie verhoogd, waardoor er meer samenhang is gekomen tussen informatiesystemen van DNB.

De jaarlijkse benchmark van de ICT-functie toont aan dat DNB de laatste drie jaar vooruitgang heeft geboekt: DNB scoort hoog op serviceniveau en efficiëntie ten opzichte van andere interne leveranciers van ICT-diensten als ook in vergelijking met externe leveranciers.

In 2007 heeft DNB een nieuw kostentoerekeningsmodel ontwikkeld. Dit model biedt een duidelijk inzicht in de (ondersteunende) kosten, wat de sturing op dit terrein verder kan verbeteren. Dit model is in 2007 geïntroduceerd. Het jaar 2008 was het eerste volledige jaar waarin dit nieuwe model is toegepast.

DNB blijft investeren in het aantrekken en ontwikkelen van talentvol personeel. Speerpunten in het HRM-beleid zijn leeftijdsbewust beleid, talentmanagement, mobiliteit en diversiteit. In het Intermediair Beste werkgeversonderzoek eindigde DNB in de Top 5. De ontwikkelingen op personeelsgebied worden belicht in het Sociaal Jaarverslag 2008.

In het verslagjaar is verder gewerkt aan de verbouwing van het kantoor in Amsterdam. Het kantoor in Apeldoorn wordt met ingang van 2010 gesloten. Voor medewerkers uit Apeldoorn is een afzonderlijk flankerend beleid vastgesteld, waardoor zij worden ondersteund bij de verhuizing naar Amsterdam.

De ontwikkelingen met betrekking tot het risicobeheersings- en controlesysteem van DNB worden beschreven in paragraaf 8.3.3 van het Jaarverslag 2008 van DNB.

BIJLAGE 2 GRONDSLAGEN KOSTENTOEREKENING

Deze bijlage geeft een overzicht van de grondslagen die in deze ZBO-verantwoording zijn gehanteerd bij de toerekening van de kosten aan de ZBO-taken van DNB.

Gehanteerde sleutels

De toerekening van de kosten naar de hoofdtaken en toezichtwetten gebeurt voor de primaire divisies aan de hand van de capaciteitsverdeling (in fte's). Voor de toerekening van de interne ondersteuning zijn de sleutels in de onderstaande tabellen gehanteerd.

Tabel Belangrijkste toerekeningsleutels ondersteuning*		
Aspect	Belangrijkste elementen	Toegerekend naar/ op basis van
Besturing	Directie	Personeel directe afdelingen
	Sp&c	Personeel directe afdelingen Afgenomen uren
Accounting	Bedrijfsadministratie	Personeel directe afdelingen
	Accountantsonderzoeken	Personeel directe afdelingen
Ict	Ict werkplekken	Aantal pc's
	Exploitatie	Gebruikte applicaties en data-opslag
	Ict advies en projecten	Afgenomen uren
P&O	P&O Advies en beleid	Personeel directe afdelingen
Informatie / communicatie	Archief	Aantal opgeslagen documenten
	Bibliotheek	Personeel directe afdelingen
	Communicatie-advies	Afgenomen uren
	Communicatiebeleid	Personeel directe afdelingen
	Vertalingen	Afgenomen uren
Facilitair	Informatiedesk	Personeel directe afdelingen
	Huisvesting	Aantal vierkante meters
	Fd werkplekken	Aantal werkplekken
	Repro	Gemaakte repro kosten in euro
	Fd advies	Afgenomen uren
Beveiliging en transport	Inkoop	Personeel directe afdelingen
	Standaard bewaking kantoorpand	Personeel directe afdelingen
	Beveiligingsbeleid, bewaking en transport waarden	Betalingsverkeer

* Voor de overzichtelijkheid zijn hier niet alle producten met hun kostenverdeelsleutel weergegeven.

De verdeling van de gerealiseerde toezichtkosten over de doelgroepen is grotendeels gebaseerd op de verantwoording van bestede capaciteit (urenverantwoording).

Heffingsystematiek

In 2003 is de bekostiging van het financieel toezicht door de minister van Financiën herzien. Deze herziening vond plaats aan de hand van het rapport 'Herziening financiering toezicht op de financiële marktsector' (Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 28122, nr.16) van een werkgroep van Financiën en de toezichthouders. Mede op grond van het rapport 'Maat Houden' (Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1996, 24036, nr.22) is het profijtbeginsel voor de toerekening van de kosten van het toezicht geïntroduceerd. Dit betekent dat:

- a. de kosten voor het toezicht, behoudens de kosten van de repressieve handhaving en het toezicht uit hoofde van Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) en de sanctiewet, worden gefinancierd door de onder toezicht staande instellingen;
- b. daarbinnen de kosten van bepaalde toezichthandelingen worden gefinancierd door de instellingen voor wie deze handelingen worden verricht, ook wel leges genoemd.

Op basis van een inschatting in 2003 van het aandeel van repressieve handhaving en het toezicht uit hoofde van Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) en de sanctiewet zijn voor drie jaar vaste percentages voor de overheidsbijdrage vastgesteld. In 2007 is de bekostiging van het toezicht door het ministerie van Financiën, DNB en de AFM geëvalueerd. Dit heeft op 9 juli 2007 geresulteerd in een rapportage aan de Tweede Kamer. In 2007 is ook de overheidsbijdrage voor het toezicht van DNB geëvalueerd. Op grond van de uitkomsten is per doelgroep een percentage voor de overheidsbijdrage voorgesteld (zie percentages in de tabel in de hiernavolgende paragraaf) . Dit percentage zal periodiek worden herzien, voor het eerst in 2011.

Op 18 juni 2008 heeft het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) twee uitspraken ten aanzien van vier effecteninstellingen (thans: beleggingsondernemingen) gedaan over de doorberekening van toezichtkosten in 2005 onder de Wet toezicht effectenverkeer 1995 (de Wte 1995). Het CBb heeft geoordeeld dat artikel 42 Wte 1995 geen grondslag biedt voor doorberekening aan instellingen van de kosten van de toezichthouders die rechtstreeks verband houden met het tot stand brengen van wet- en regelgeving. Naar aanleiding van de uitspraken van het CBb heeft de minister van Financiën besloten dat de overheid met ingang van 2007 de kosten van DNB zal vergoeden die rechtstreeks verband houden met het tot stand brengen van wet- en regelgeving. Dit resulteert voor 2008 in een overheidsbijdrage ter dekking van de gemaakte kosten in 2007 en 2008.

Daarnaast is naar aanleiding van de CBb-uitspraak de heffingsmaatstaf met bijbehorende bandbreedtes en bedragen voor beleggingsondernemingen met een publieksfunctie met ingang van 2008 gewijzigd. De nieuwe heffingsmaatstaf leidt tot aanmerkelijk hogere kosten voor een bepaalde categorie van (kleine) beleggingsondernemingen. Teneinde deze plotselinge en onvoorzienbare betekenisvolle stijging door de latere vaststelling van de tarieven te ondervangen, zal de Staat gedurende een overgangperiode van drie

jaar de uit de gewijzigde heffingsmaatstaf voortkomende kostenstijging deels voor zijn rekening nemen. Voor 2008 zal er sprake zijn van een volledige compensatie terwijl het kortingspercentage voor de jaren 2009 en 2010 in beginsel 50% respectievelijk 25% zal zijn.

De heffingssystematiek per doelgroep² is als volgt:

Doelgroep	Kernelementen
Banken	<ul style="list-style-type: none"> - overheidsbijdrage: 13 procent - aanvullende overheidsbijdrage i.v.m. CBb-uitspraak - vast tarief per rapporterende instelling (afdeling I, II en III instellingen) - variabel tarief (van toepassing op afdeling I en II instellingen) op basis van Risk Weighted Assets (RWA) volgens degressief stelsel
Pensioenfondsen	<ul style="list-style-type: none"> - reguliere overheidsbijdrage: 7 procent - aanvullende overheidsbijdrage i.v.m. CBb-uitspraak - vast tarief per instelling - variabel tarief op basis van premie-inkomen en directe beleggingsopbrengsten
Verzekeraars	<ul style="list-style-type: none"> - reguliere overheidsbijdrage: 14 procent - aanvullende overheidsbijdrage i.v.m. CBb-uitspraak - vast tarief per instelling - variabel tarief op basis van bruto premie inkomen of aantal verzekerden (Zorgverzekeraars)
Geldtransactie-kantoren	<ul style="list-style-type: none"> - reguliere overheidsbijdrage: 90 procent - vast tarief per rapporterende instelling - variabel tarief op basis van geldstromen
Beleggingsinstellingen	<ul style="list-style-type: none"> - reguliere overheidsbijdrage: 4 procent - aanvullende overheidsbijdrage i.v.m. CBb-uitspraak op basis van het balanstotaal. Dit kan mogelijk worden herzien, afhankelijk van het lopende wetswijzigingstraject
Beleggingsondernemingen	<ul style="list-style-type: none"> - reguliere overheidsbijdrage: 4 procent - aanvullende overheidsbijdrage i.v.m. CBb-uitspraak op basis van de voor het gedragtoezicht geldende heffingssystematiek
Trustkantoren	<ul style="list-style-type: none"> - reguliere overheidsbijdrage: 80 procent - tarief op basis van omzet
Wwft ³ , Sanctiewet	<ul style="list-style-type: none"> - overheidsbijdrage: 100 procent
FEC-eenheid	<ul style="list-style-type: none"> - overheidsbijdrage: 100 procent

² Doelgroepen worden in de diverse kostenregelingen aangeduid met categorieën.

³ Betreft het Wwft-toezicht op casino's en creditcardmaatschappijen. Overige toezichtkosten in verband met de Wwft zijn opgenomen in de kosten per sector.

Leges voor individuele handelingen

In de wet- en regelgeving is vastgelegd dat de toezichthouders voor individuele handelingen leges moeten heffen. Deze bevoegdheid heeft over het algemeen een ‘dwingend’ karakter. Deze leges worden jaarlijks bij Ministeriële Regeling vastgesteld op voorstel van de toezichthouder. De eenmalige toezichthandelingen waarvoor leges kunnen worden vastgesteld, worden onderscheiden in:

- i. ‘pre-toelatingshandelingen’: vergunning, ontheffing, verklaring van ondertoezichtstelling, inschrijving in het register, betrouwbaarheids- en deskundigheidstoetsing in het kader van vergunning en inschrijving in het register;
- ii. ‘post-toelatingshandelingen’: verklaring van geen bezwaar, betrouwbaarheids- en deskundigheidstoetsing na melding of in het kader van een verklaring van geen bezwaar.

Boetes en dwangsommen

Door de opgelegde boetes en dwangsommen betalen overtreders (een deel van) de eigen extra toezichtkosten. De boetes en dwangsommen worden niet in de begroting opgenomen. Het totaal van de in enig jaar ontvangen boetes en dwangsommen wordt sectorgewijs verrekend met de heffingen van de instellingen van het daaropvolgende jaar.

Wijze van heffen en verrekenen

Jaarlijks wordt door DNB een factuur verzonden aan de onder toezicht staande instellingen. Hierbij worden de kosten die voortvloeien uit de goedgekeurde begroting van het lopende jaar in rekening gebracht, gesaldeerd met het exploitatiesaldo en de ontvangsten uit hoofde van boetes en dwangsommen van het voorgaande jaar.

BIJLAGE 3 KOSTEN TOEZICHTACTIVITEITEN

In onderstaande tabellen volgt achtereenvolgens een overzicht van de realisatie van de toezichtkosten op activiteiten- en categoriaal niveau.

Tabel Kosten toezicht per doelgroep realisatie 2008

EUR miljoen

	Banken	Pensioenfondsen	Verzekeraars	Geld transactiekantoren	Beleggingsinstellingen	Beleggingsondernemen	Trust kantoren	Wwft en sanctiewet	FEC- eenheid	Realisatie 2008	Begroting 2008	Verschil	Realisatie 2007	Realisatie 2006
Uitvoerende activiteiten														
Toetreding	1,42	0,48	0,79	0,09	0,05	0,20	0,36	-	-	3,40	3,35	0,05	5,10	4,12
Lopend toezicht	12,19	6,12	7,19	0,33	0,20	0,61	0,66	0,06	0,05	27,42	31,58	-4,16	42,00	31,06
Handhaving	0,80	0,01	0,14	0,22	0,00	0,05	0,31	0,01	-	1,54	2,13	-0,59	2,74	2,58
Statistiek	1,26	0,67	0,73	0,14	-	0,12	-	-	-	2,92	3,37	-0,45	1,74	2,93
Totaal uitvoerend	15,67	7,29	8,85	0,79	0,26	0,97	1,33	0,06	0,05	35,27	40,42	-5,15	51,58	40,69
Toezichtbrede activiteiten														
Kennisopbouw	0,36	0,36	0,15	-	-	0,03	-	-	-	0,90	1,07	-0,18	0,84	0,76
Extern beleid en regelgeving	1,64	0,54	1,30	0,01	0,01	0,03	-	0,04	-	3,56	4,92	-1,36	4,66	4,10
Intern beleid	1,07	0,56	0,72	0,00	0,04	0,16	0,02	0,08	-	2,66	4,29	-1,64	5,16	3,87
Juridische activiteiten	2,19	0,47	0,63	0,16	0,03	0,09	0,24	-	-	3,81	4,58	-0,77	4,14	4,01
Externe communicatie	0,34	0,27	0,21	0,01	0,00	0,03	0,01	0,00	-	0,86	1,31	-0,45	0,72	0,55
Grote projecten														4,12
Totaal toezichtbreed	5,59	2,20	3,01	0,17	0,09	0,33	0,27	0,12	-	11,78	16,17	-4,39	15,52	17,41
Totaal primaire activiteiten	21,26	9,49	11,85	0,96	0,35	1,31	1,60	0,19	0,05	47,06	56,60	-9,54	67,10	58,11
Ondersteunende activiteiten														
Besturing	2,67	1,39	1,77	0,14	0,05	0,19	0,22	0,02	0,01	6,47	7,54	-1,06	6,37	6,01
Juridische ondersteuning	0,81	0,30	0,34	0,10	0,02	0,03	0,13	0,00	0,00	1,75	1,99	-0,25	1,77	1,72
ICT-ondersteuning	2,27	1,18	1,47	0,15	0,06	0,28	0,15	0,04	0,02	5,60	8,25	-2,65	9,49	9,53
P&O-ondersteuning	2,07	1,06	1,35	0,10	0,04	0,15	0,17	0,02	0,01	4,96	5,64	-0,68	2,65	2,04
Communicatieondersteuning	0,64	0,30	0,41	0,03	0,01	0,04	0,05	0,01	0,00	1,49	2,11	-0,63	2,54	1,80
Informatievoorziening	2,75	2,14	2,20	0,17	0,06	0,20	0,33	0,05	0,05	7,95	9,25	-1,29	5,77	6,11
Facilitaire diensten	2,49	1,24	1,52	0,11	0,04	0,17	0,18	0,02	0,01	5,77	6,67	-0,90	4,83	3,69
Beveiliging en transport	0,08	0,04	0,05	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,19	0,22	-0,03	1,74	1,39
Totaal ondersteunende activiteiten	13,78	7,66	9,11	0,81	0,28	1,07	1,23	0,16	0,09	34,18	41,67	-7,49	35,16	32,29
Totaal toezichtkosten	35,04	17,15	20,97	1,77	0,63	2,38	2,83	0,35	0,14	81,24	98,27	-17,03	102,26	90,40
Totaal begroting 2008	39,61	22,23	26,60	2,29	0,90	2,97	3,05	0,62			98,27			
Verschil	-4,58	-5,08	-5,63	-0,52	-0,27	-0,59	-0,22	-0,27	0,14			-17,03		

Tabel Toezichtskosten categoriaal realisatie 2008

EUR miljoen

	Banken	Pensioenfondsen	Verzekeraars	Geld transactiekantoren	Beleggingsinstellingen	Beleggingsondernemen	Trust kantoren	Wwft en sanctiewet	FEC- eenheid	Realisatie 2008	Begroting 2008	Verschil	
Reguliere bedrijfskosten													
Personeelskosten		23,00	12,41	14,95	1,31	0,46	1,69	2,06	0,23	0,10	56,20	73,26	-17,06
Andere beheerskosten		10,26	3,73	4,83	0,35	0,13	0,54	0,61	0,10	0,03	20,56	19,14	1,42
Afschrijvingen		2,15	1,20	1,44	0,13	0,04	0,18	0,19	0,02	0,01	5,38	6,35	-0,97
Overige bedrijfsopbrengsten		-0,37	-0,19	-0,25	-0,02	-0,01	-0,03	-0,04	-0,00	-0,00	-0,91	-0,48	-0,43
Totaal		35,04	17,15	20,97	1,77	0,63	2,38	2,83	0,35	0,14	81,24	98,27	-17,03
Fte													
Primaire activiteiten		178,5	94,4	118,2	9,2	3,4	13,0	15,1	1,7	0,7	434,0	449,4	-15,4
Ondersteunende activiteiten		82,6	47,3	55,4	5,1	1,7	6,4	7,7	1,0	0,6	207,9	225,4	-17,5
Totaal fte		261,0	141,7	173,6	14,3	5,1	19,4	22,8	2,7	1,3	641,9	674,8	-32,9